

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Josef Kulháněk

**Potenciál rozšíření advokátního přímusu
v českém civilním soudním řízení**

Diplomová práce

(Olomouc 2022)

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Potenciál rozšíření advokátního přímusu v českém civilním soudním řízení vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119.924 znaků včetně mezer.

V Olomouci, dne 9. 5. 2022

Josef Kulhánek

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval JUDr. Janě Petrov Křiváčkové, Ph.D. za její odborné vedení mé diplomové práce, ochotu, cenné rady, připomínky a v neposlední řadě trpělivost.

Za významnou podporu po celou dobu studia, jak psychickou, tak materiální, bych chtěl na tomto místě poděkovat i své rodině a blízkým.

Obsah

Seznam zkratek	5
Úvod.....	6
1. Aktuální úprava v českém právním řádu	8
1.1 Řízení před Ústavním soudem.....	8
1.2. Řízení o kasační stížnosti.....	9
1.3. Případy nutné obhajoby v trestním řízení	10
1.4. Dovolání v civilním soudním řízení.....	10
1.5. Institut zastoupení obecně	12
2. Advokátní přímus v průběhu moderní historie	16
2.1. Období po vzniku samostatného Československa.....	16
2.2. Období po nástupu komunistické strany	18
2.3. Období po pádu komunistické strany.....	20
3. Exkurz do základních práv	22
3.1. Obecně k základním právům a jejich vlivu.....	22
3.2. Advokátní přímus ve spektru vybraných principů.....	28
3.2.1 Proporcionalita případného zásahu do základních práv	30
3.4. Právo chudých	33
4. Zahraniční právní úpravy jako inspirační zdroj	36
4.1. Rakouská právní úprava	36
4.2. Německá právní úprava.....	39
4.3. Slovenská právní úprava.....	41
5. Vlastní návrh podoby advokátního přimusu.....	45
Závěr	49
Zdroje.....	51
Monografie a komentářová literatura.....	51
Odborné články a internetové zdroje	52
Právní předpisy.....	54
Judikatura	55
Ostatní.....	57
Shrnutí.....	58
Abstract.....	58
Klíčová slova.....	59
Keywords.....	59

Seznam zkratek

Ústava – zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

LZPS, Listina – Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením Předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

EÚLP, Úmluva – sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, ve znění pozdějších předpisů

ZÚS, zákon o ústavním soudu – zákon č. 182/1993 Sb., zákon o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů

SŘS, správní řád soudní – zákon č. 150/2002 Sb., správní řád soudní, ve znění pozdějších předpisů

TŘ, trestní řád – zákon č. 141/1964 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ, občanský soudní řád – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

ZŘS, zákon o zvláštních řízeních soudních – zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

NŘ, notářský řád – zákon č. 358/1992 Sb., notářský řád, ve znění pozdějších předpisů

ZA, zákon o advokacii – zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

OZ, Občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších

rZPO – rakouský zákon č. 111/2003 BGBl., Außerstreitgesetz, ve znění pozdějších předpisů

nZPO – německý zákon BGBl. I S. 3202, ber. 2006 S. 431, 2007 S. 1781 – Zivilprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů

CSP – slovenského zákon č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, ve znění pozdějších předpisů

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

ÚS – Ústavní soud

Úvod

Téma mé diplomové práce se týká otázek spojených s rozšířením povinnosti zastoupení advokátem v civilním soudním řízení. Tento institut představuje požadavek na strany řízení zajistit si advokáta pro zákonem vymezené druhy řízení. Problematika případného rozšíření advokátního přímusu je přitom poměrně aktuální a diskutovaná, mimo jiné v rámci navrhované rekodifikace českého civilního procesu. Rozšíření povinného zastoupení advokátem je (bylo) zamýšleno návrhem věcného záměru civilního řádu soudního, který vzhledem k mnoha okolnostem je nyní upozaděn – a to jednak z důvodů společenských událostí, zejména trvající pandemické krize, tak i na základě rozporných částí návrhu, týkajících se zejména dovolání.¹

Rekodifikace civilního procesu v ČR je dle mého názoru nutná. Přestože momentální právní úprava prošla po roce 1989 demokratizací, stále v mnoha částech lze narazit na ustanovení, která prozradí, že byla přijímána ještě za minulého režimu. O nutnosti rekodifikace hovoří i někteří autoři, jako například Antonín Stanislav, když píše: „*Současný civilní proces je poznamenán velkou řadou nedostatků, které jej činí nepřehledným a neefektivním. Za tohoto stavu může být napraven již jen komplexní rekodifikací celého civilního procesu. Původ tohoto závěru je odvislý od skutečnosti, že je právní úprava civilního procesu i přes značný počet novel stále poznamenána koncepcí jednotného procesu založeném na socialistické ideologii.*“² Nebo také Milan Hromada, který se pozastavuje nad množstvím novel, jenž se na OSŘ navršují bez formulace společných východisek a pravidel.³ Nadto i vláda se ve svém programovém prohlášení zavazuje dopracovat návrh věcného záměru civilního řádu soudního.⁴ A pro tento cíl byla i ustanovena nová komise, která se má úpravou civilního soudního řízení zabývat.⁵

Povinnost zastoupení advokátem pro český právní řád není neznámá, krom jiného již funguje v rámci řízení o dovolání v civilním procesu. Je otázkou, jestli by nebylo vhodné zvýšit rozsah řízení, na které by se povinnost vztahovala. Hlavním cílem mé práce bude zjistit, zda a v jaké míře by měl advokátní přímus v českém civilním řízení fungovat. Kdy pro jeho naplnění je nejprve účelné zjistit, jaký je dnešní stav zkoumané povinnosti v českém právním

¹ DIMUN, Petr. *Špičky justice podrobily záměr civilního řádu soudního drtivě kritice a odmítly ho jako Cimrmanovu pohádku* [online]. ceska-justice.cz, 22. listopadu 2018 [cit. 8. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2018/11/spicky-justice-podrobily-zamer-civilniho-radu-soudniho-drtive-kritice-odmitli-jako-cimrmanovu-pohadku/>

² STANISLAV, Antonín. *Dovolání s akcentem na ústavněprávní konformitu*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 95-96

³ HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 87

⁴ VLÁDA ČR. *Programové prohlášení Vlády ČR*. [online], 6. ledna 2022 [cit. 8.4.2022], s. 51. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf>

⁵ PASEKOVÁ, Eva. *Mistopředseda NS Šuké předsedá nové komisi pro civilní řád soudní*. [online]. ceska-justice.cz, 21. června 2022 [cit. 8. února 2022]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/07/mistopredseda-ns-suk-predseda-nove-komisi-pro-civilni-rad-soudni/>

řádu. V první kapitole tak nejprve analyzují aktuální právní úpravu a její přístup k dané problematice. Zároveň zde definují i samotný institut právního zastoupení advokátem a jeho účel.

Následně, ačkoliv pouze stručně, se zaměřují na historicko-právní fakta. Advokátské spory nejsou v civilním procesu na našem území novinkou, naopak velmi dlouhou dobu tu fungovalo povinné zastoupení v mnohem širším rozsahu. Rád bych pomocí analýzy historických zdrojů práva zjistil, z jakých důvodů byla povinnost zúžena do momentálního stavu a zda jsou takové důvody v dnešní době stále relevantní.

Často užívaným argumentem proti rozšíření advokátního přímusu je jeho negativní vliv na právo na přístup k soudu, a tedy jeho zásah do základních lidských práv. Je tedy vhodné položit si otázku, zda a jakým způsobem advokátní přímus do základních práv zasahuje. Konkrétně je nutné poměřovat, jestli by zavedení povinnosti zastoupení advokátem nebránilo stranám v přístupu k soudu a nebylo by ohroženo právo na spravedlivý proces. Analýza lidskoprávní roviny na úrovni vnitrostátní i mezinárodní je proto dalším důležitým prvkem, který je potřeba zajistit k dosažení stanoveného cíle. Vystává zde otázka proporcionality takového opatření a případně i zajištění instrumentů, které by tento dopad měly zmírnit. Je otázkou, zda účel advokátního přímusu dostatečně nenaplňuje již samotná poučovací povinnost soudu. U institutu zmírňující dopad advokátního přímusu, zejména pro nemajetné, je otázkou, jestli by bylo dostatečné jeho fungování v podobě dnešního osvobození od soudních poplatků a ustanovení zástupce. Právo chudých je totiž v naší úpravě vymezeno přísně, aby nebylo nadužíváno.

V další kapitole analyzují a komparují právní úpravy sousedních zemí, které jsou našemu právnímu řádu blízké. Konkrétně se zaměřují na Rakousko, Německo a Slovensko. Jak funguje a jak přesně je nastaven rozsah advokátního přímusu v těchto zemích? A jak ho tyto země ospravedlňují? Všechny uvedené země mají povinnost zastoupení advokátem zavedenou ve větším rozsahu, než je momentálně v české právní úpravě. Tyto právní řády jsou tomu českému velmi blízké vzhledem k společným historickým souvislostem a vývoji. Jak bylo již nastíněno v chystané rekonstrukci civilního procesu, známé jako návrh věcného záměru civilního řádu soudního, byl hlavním inspiračním zdrojem právě rakouský Zivilprozessordnung. I Slovensko považují za vhodné ke komparaci, jelikož jeho úprava v dané oblasti je mladší a bližší k fungování civilního procesu v zemích západní demokracie než ta česká. Komparace zahraničních úprav a zjištění toho, jak institut povinného zastoupení tradičně funguje, je vhodným inspiračním zdrojem pro jeho případné zavedení do českého právního řádu.

V závěrečné kapitole se pokouším na základě zjištěného v předchozích částech o vlastní návrh vhodné podoby advokátního přímusu v rámci civilního soudního řízení a zabývám se tím, jak by měla vypadat případná sankce za nesplnění této povinnosti.

1. Aktuální úprava v českém právním řádu

Cílem této úvodní kapitoly je představení právních oblastí, kde advokátní přímus již funguje delší dobu. Povinnosti být zastoupen advokátem se v českém právním řádu již využívá, ačkoliv ne ve velkém rozsahu. V rámci zvláštních soudů na tento institut narazíme v řízení vedeném před Ústavním soudem a v řízení o mimořádném opravném prostředku ve správním soudnictví. U obecných soudů na určitou formu povinného zastoupení advokátem narazíme u nutné obhajoby v oblasti trestního úseku soudnictví, resp. zde se povinnost zastoupení nemusí vztahovat pouze na řízení před soudem, ale již na jeho dřívější části. Poslední, avšak pro mou práci velmi důležitou oblastí, kde najdeme úpravu tzv. advokátských procesů je úprava dovolání v občanském soudním řádu. V následujících podkapitolách rozvádím základní podmínky a zajímavosti k fungování povinnosti v těchto oblastech s tím, že se zaměřuji zejména na jeho úpravu v civilním soudním řízení. V závěru kapitoly bych se rád dále věnoval i procesnímu zastoupení jako institutu a jeho účelu zejména s ohledem na zastoupení advokátem.

1.1 Řízení před Ústavním soudem

Zakotvení Ústavního soudu, jako orgánu ústavnosti nalezneme v hlavě čtvrté Ústavy. Bližší úprava jeho organizace, řízení vedeným před tímto soudem a dalších náležitostí se vyskytuje v zákonu o ústavním soudu. Pro náš účel bude důležitý zejména § 30 odst. 1 ZÚS, který zakládá povinnost být zastoupen advokátem v řízení před Ústavním soudem. V důvodové zprávě se za účel této zvláštní podmínky považuje předcházení v zahlcování specializovaného soudu nekvalifikovanými podáními a přístupem, neboť jde o řízení specifické, jež vyžaduje vyšší odbornost.⁶ Podmínka zastoupení musí být splněna již při podání návrhu.⁷ Dle dřívějšího názoru Ústavního soudu byla stanovena univerzálně pro všechny druhy řízení, a to bez ohledu na to, jaká řízení předcházela. Nezáleželo ani na stupni právní kvalifikace účastníka či vedlejšího účastníka.⁸ Podmínka právního zastoupení dříve platila i pro stranu, kterou byl advokát. Ústavní soud zde spatřoval účel „zejména ve zcela mimořádné závažnosti řízení před Ústavním soudem a s tím spjaté snaze povinným právním zastoupením nejenom zajistit právně kvalifikované uplatňování práv před Ústavním soudem, nýbrž i zaručit vyšší stupeň objektivitu účastníků řízení při posuzování vlastního postavení.“⁹ Tento nekompromisní přístup byl následně překonán a podmínka zmírněna. Změnu soud odůvodnil časovým odstupem od zavedení povinnosti, změnou úpravy, a tvrdil, že aplikace povinnosti

⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu, č. 182/1993, zvláštní část, Hlava první (§§28 až 64)

⁷ HOLLÄNDER, Pavel. In: FILIP, Jan a kol. *Zákon o Ústavním soudu*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 136.

⁸ Stanovisko pléna ÚS ze dne 21. května 1996, sp. zn. Pl. ÚS 1/96, bod IV.

⁹ tamtéž

v těchto případech zůstala již čistým formalismem. Dle Ústavního soudu nelze předjímat, že by advokát při psaní vlastní stížnosti postupoval s menší odborností a obezřetností. Zároveň není důležité řešit objektivitu advokáta, když účelem právního zastoupení advokátem tento znak není – objektivní má být především soud.¹⁰ V případě, že není podmínka splněna, jde o vadu řízení a pokud stěžovatel tuto vadu neodstraní ani přes výzvu soudu, dochází k odmítnutí návrhu podle § 43 odst. 1 zákona o ústavním soudu.¹¹

1.2. Řízení o kasační stížnosti

Podmínka zastoupení advokátem je založena i ve správním soudnictví, konkrétněji je nutné být zastoupen advokátem v řízení o kasační stížnosti před Nejvyšším správním soudem. Tuto povinnost zakládá ustanovení § 105 odst. 2 SŘS. Přístup je zde mírnější než u výše zmíněného řízení vedeného před Ústavním soudem, když sám zákon stanovuje výjimky z advokátního přímusu – právní zastoupení advokátem se nevyžaduje například pokud sám stěžovatel má vysokoškolské právnické vzdělání, které se vyžaduje pro výkon advokacie. Důležité je zmínit, že zákonodárce zde vyžaduje zastoupení pouze advokátem, a podmínka nebude splněna, pokud zástupce stěžovatele bude disponovat právnickým vzděláním.¹² Výjimka právnického vzdělání se týká pouze přímo osoby stěžovatele. Důvodem pro využití tohoto institutu je složitost řízení, kdy „v kasačním řízení se spor vede zpravidla o výklad práva, přičemž sbromáždění relevantní argumentace pro kasační soud vyžaduje vysokou orientaci ve stovkách právních předpisů a též velmi dobrou znalost judikatury vrcholných soudů.“¹³ V neposlední řadě je argumentováno i dosažení rovnosti stran, kdy řízení ve správním soudnictví je vedeno proti správnímu orgánu, u kterého je očekávána jistá odbornost.¹⁴

Podobně, jako u ústavní stížnosti jde v případě absence zastoupení o odstranitelný nedostatek podmínky řízení. Pokud ani přes výzvu soudu není doložena plná moc udělená advokátovi či prokázána výjimka ze zastoupení, kasační stížnost bude soudem odmítnuta dle § 46 odst. 1 písm. a) SŘS.¹⁵

¹⁰ Stanovisko pléna ÚS ze dne 8. října 2015, sp. zn. Pl. ÚS 42/15, body 14 an.

¹¹ ŠUSTOVÁ, Jana. Advokátní přímus dnes a zítra. *Právní rozhledy*, 2014, č. 22, s. 763-769

¹² SOCHOROVÁ, Vendula. In: BLAŽEK, Tomáš a kol. *Soudní řád správní. Online komentář*. [online databáze] Praha: C. H. Beck, 2016, 3. aktualizace [cit. 18. 1. 2022]. Dostupné z databáze: beck-online.cz. (§105 odst. 2)

¹³ tamtéž

¹⁴ SOCHOROVÁ, Vendula. In: *Soudní řád správní... §105 odst. 2*

¹⁵ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 4. června 2003, č.j. 2 Ads 29/2003–40

1.3. Případy nutné obhajoby v trestním řízení

V trestním řízení jde o poměrně specifický, ačkoliv častý případ advokátního přímusu, který je zaveden trestním řádem v ustanovení § 36. Jde o případy nutné obhajoby, kdy obhájcem může v trestním řízení být pouze advokát. Tento institut je nepopíratelnou součástí práva na obhajobu, které je zakotveno jak v Listině základních práv a svobod (čl. 40 odst. 3), tak v Úmluvě (článek 6 odst. 3 písm. c)).¹⁶ Pokud si obviněný obhájce nezvolí, je na soudu, aby mu ho ustanovil.¹⁷ Zákonomodárce vymezuje případy, kdy obviněný musí být zastoupen obhájcem, jelikož je obhajoba odborníkem natolik důležitá, že není ponechána pouze na volbě obviněného.¹⁸ V některých případech dle §36b TR není umožněno se obhájce vzdát (zde půjde například o kauzy, kdy se jedná o zvláště závažném zločinu, za který lze ukládat výjimečný trest). Institut nutné obhajoby je aplikován pouze na fyzické osoby. Trestní odpovědnost právnických osob a samotné řízení proti nim má speciální úpravu, jež jeho užití vylučuje.¹⁹ Na rozdíl od ostatních vymezených oblastí, zde nejde o advokátní přímus, který by byl uložen, jako podmínka obviněnému. V případě, že by obviněnému ve vymezených případech nebyl ustanoven zástupce, půjde o zásah do jeho práva na obhajobu.

1.4. Dovolání v civilním soudním řízení

V neposlední řadě je povinnost být zastoupen advokátem určena pro řízení o mimořádném opravném prostředku v rámci civilního soudního řízení. Řízení je potom vedeno před Nejvyšším soudem. Obecnou právní úpravu dovolání nalezneme v části čtvrté občanského soudního řádu. Další právní normy, které se věnují speciální úpravě dovolání nalezneme v zákoně o zvláštních řízeních soudních.²⁰

Stanovení povinnosti je zde poněkud mírnější než v případě řízení vedeného před ústavním soudem. Zákon totiž zakládá několik výjimek, kdy nemusí být stěžovatel zastoupen advokátem. Kromě advokáta, v rozsahu oprávnění stanoveným zvláštním zákonem může dle §241 OSŘ stěžovatele zastupovat i notář. Například půjde o věci veřejných rejstříků nebo některé řízení dle ZŘS, jak uvádí § 3 NŘ. Podle §241 odst. 2 a 3 OSŘ dovolatel nemusí být vůbec zastoupen v případech, kdy sám má právnické vzdělání. V případě právnické osoby, státu, obce nebo vyššího samosprávného celku potom postačí, pokud osoba, která za ně jedná bude mít právnické vzdělání. Nejvyšší soud stanovil, že právnické vzdělání musí odpovídat právnickému vzdělání

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I, II, III*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 442.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 3. prosince 2001, sp. zn. IV. ÚS 561/01

¹⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád I, II, III, ...*, s. 442.

¹⁹ VANTUCH, Pavel. In: VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 85.

²⁰ např. § 30 či § 135 ZŘS

advokáta, přičemž půjde o „*vzdělání na právnické fakultě vysoké školy se sídlem v České republice nebo vysokoškolské vzdělání získané na právnické fakultě vysoké školy na území ČSFR nebo jejich právních předchůdců, případně dovolatele s nostrifikovaným zahraničním vzděláním.*“²¹ Splnění podmínky je nutné soudu prokázat například doložením vysokoškolského diplomu a jeho dodatku.²²

OSŘ v § 241 odst. 4 vyžaduje, aby již samotné dovolání bylo sepsáno advokátem či osobou, která splňuje výše řešenou výjimku. Advokátnímu přímusu je vyhověno nejen doložením plné moci advokáta, ale je nutné sepsání dovolání advokátem. Nestací, pokud účastník sám podá dovolání a následně přiloží plnou moc advokáta.²³ V takovémto případě je nutné, aby zplnomocněný advokát podané dovolání ve lhůtě sám doplnil, zaslal nové. Podle dřívější judikatury bylo možné, aby vyjádřil svůj souhlas s podaným návrhem.²⁴ V novější judikatuře nalezneme opačný přístup, který odmítá pouhé advokátovo ztotožnění se s již podaným návrhem, neboť nejde pouze o formalitu, ale smyslem podmínky je, aby bylo podáno kvalitní dovolání s odborným právním rozbořem. Podmínka není splněna, pokud se advokát pouze formalisticky ztotožní s podáním, které nespĺňuje nezbytné náležitosti.²⁵ Dřívější judikatura i vzhledem ke změně úpravy již není použitelná a pouhé ztotožnění se s návrhem není dostačující pro splnění podmínky zastoupení advokátem.²⁶

Advokátní přímus se vztahuje pouze na osobu dovolatele, ostatní strany mohou samostatně činit úkony v řízení. V případě, že se dovolávají osoby, které jsou samostatnými společníky, platí podmínka samostatně pro každého z nich.²⁷ Pomineme-li výjimky, tak se právní zastoupení dokládá plnou mocí, přičemž je nutné, aby tato byla udělena speciálně pro dovolací řízení. Pokud totiž v plné moci není stanoveno jinak, platí dle § 28 odst. 6, že zaniká dnem nabytí právní moci rozhodnutí, kterým řízení, pro něž byla udělena skončilo.²⁸ Zároveň podmínka není splněna v případě, kdy je plná moc udělena pouze pro vypracování dovolání.²⁹

Povinné právní zastoupení je zvláštní podmínkou dovolacího řízení, jejíž splnění kontroluje již soud prvního stupně. Dle §241b OSŘ se případný nedostatek této podmínky řeší, pokud zde nejsou zásadnější vady, kterými jsou opožděné podání, návrh podaný neoprávněnou osobou nebo nepřipustnost dovolání dle § 238 OSŘ. Na nápravu nedostatku podmínky právního zastoupení soud určí přiměřenou lhůtu, kterou se prodlouží i lhůta určená ke splnění obsahových

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 1998, sp. zn. 20 Cdo 1638/98

²² DOLEŽÍLEK, Jirí. In: SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1077

²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. října 2008, sp. zn. 21 Cdo 4110/2007

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2001, sp. zn. 26 Cdo 1121/99

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. října 2017, sp. zn. 25 Cdo 3305/2016

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. srpna 2017, sp. zn. 30 Cdo 3122/2017

²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2002, sp. zn. 29 Odo 402/2002

²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 24. dubna 2008, sp. zn. II. ÚS 3035/07, bod V.

²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. října 2003, sp. zn. 30 Cdo 1923/2003

náležitostí dovolání.³⁰ V případě, že účastník podá žádost o ustanovení advokáta dle § 30 občanského soudního řádu, kterou soud odmítne, musí být určena dodatečná lhůta k zajištění právního zastoupení advokátem.³¹ Lhůta se neprodlužuje, pokud je obsahově stejná žádost podávána opakovaně.³² Další vyluka z povinnosti být zastoupen advokátem v dovolacím řízení spočívá v řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu, kterým nebylo účastníkovi vyhověno v jeho žádosti o ustanovení zástupce. V řízení o dovolání s tímto specifickým předmětem není nutné na podmínce právního zastoupení trvat.³³

Pokud podmínka není splněna ani v dodatečné lhůtě, soud prvního stupně řízení o mimořádném opravném prostředku zastaví usnesením, proti kterému je možné se odvolat. Zároveň pokud soud prvního stupně nerozhodne o zastavení řízení při nesplnění podmínky povinného zastoupení, zastaví řízení sám dovolací soud.³⁴

V této podkapitole jsem se záměrně nevěnoval samotné justifikaci advokátního přímusu, která bude předmětem v následujících kapitolách. Považuji za nutné zmínit zde alespoň základní důvod právního zastoupení v dovolacím řízení, kterým je formální náročnost dovolacího řízení a vysoké věcné nároky na sepsání dovolání. Tímto omezením je kladen důraz na vyšší úroveň dovolání, a to jednak z hlediska naplnění jeho náležitostí, tak i vymezení dovolacího důvodu.³⁵

1.5. Institut zastoupení obecně

Institut zastoupení nalezneme upraven v civilním hmotném i procesním právu. V následujících řádcích je mým cílem stručně vymežit určité odlišnosti, základní poznatky k procesnímu zastoupení a jaký je jeho přínos (vzhledem k tématu práce zejména u zastoupení advokátem).

Obecně nalezneme zastoupení upraveno v občanském zákoníku v § 436 an.. Občanský zákoník popisuje zastoupení jako oprávnění jedné osoby právně jednat za druhou osobu, když práva ze zastoupení vznikají přímo tomu, kdo byl zastoupen. V právní doktríně a judikatuře se dále rozlišuje zastoupení na přímé a nepřímé, přičemž v zákonné úpravě takové rozdělení výslovně nenalezneme. V případě nepřímého zastoupení jedná zástupce vlastním jménem na účet

³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 27. dubna 2021, sp. zn. I. ÚS 1636/20, bod 17

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. července 2008, sp. zn. 25 Cdo 1274/2008

³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. května 2009, sp. zn. 28 Cdo 1525/2009

³³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. dubna 2015, sp. zn. 31 NSCR 9/2015 nebo také Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. července 2017, sp. zn. 23 Cdo 4185/2016

³⁴ DOLEŽÍLEK, Jirí. In: *Občanský soudní řád...*, s. 1078

³⁵ VOJTEK, Petr. In: LAVICKÝ, Petr kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář*. [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 20.1.2022]. Dostupné z: databáze noveaspi.cz, §241

zastoupeného – ve vztahu s třetí osobou vystupuje zástupce sám za sebe a na zastoupeného je následně povinen nabytá práva a povinnosti převést.³⁶

Pro tuto práci je podstatnější speciální úprava v OSŘ (§ 22 an.), kde se bude vždy jednat o zastoupení přímé. Podobně jako v OZ je zde zastoupení rozděleno podle jeho vzniku na zastoupení na základě zákona, rozhodnutí soudu a zastoupení na základě plné moci. Na základě zákona vzniká zastoupení z důvodu nedostatku procesněprávní způsobilosti samostatně jednat před soudem.³⁷ U zastoupení na základě rozhodnutí soudu jde o případy, kdy soud jmenuje účastníkovi procesního opatrovníka pro konkrétní řízení, čímž se odlišuje od opatrovníka jmenovaného dle hmotněprávních předpisů.³⁸

Nejběžnější (a pro tuto práci nejvíce relevantní) je zastoupení na základě plné moci. Účastník si může sám zvolit svého zástupce, kterému udělí plnou moc. Jak je uvedeno v učebnici civilního procesu, občanský soudní řád nehovoří o zastoupení smluvním na rozdíl od občanského zákoníku. I přesto je nutné, aby procesní udělení plné moci nebylo pouze jednostranné a praxe soudů požaduje potvrzení přijetí plné moci zástupcem včetně jeho podpisu³⁹, pokud tak nevyplývá přímo z jeho úkonů v řízení.⁴⁰ Dle mého názoru je takový postup příliš formální, jelikož přijetí plné moci zástupcem vyplývá konkludentně z toho, že za zastoupeného činí procesní úkony.

V procesním právu odlišujeme dva typy plné moci a to (i) plnou moc procesní, kterou je zástupce zmocněn za zastoupeného jednat všemi procesními úkony, které by mohl v řízení využít on sám a (ii) plnou moc prostou, která opravňuje zástupce jednat za zastoupeného pouze v případě konkrétně určeného úkonu.⁴¹ Plná moc může v řízení působit i zpětně, když ten kdo vystupoval dříve v řízení jako zástupce účastníka bez prokázání zastoupení následně ve lhůtě toto zastoupení prokáže, jsou tím schváleny i úkony, které učinil před jejím předložením, či dokonce podpisem plné moci.⁴²

Pro řízení může být zplnomocněn pouze jeden zástupce a v případě, že by bylo předloženo více plných mocí, soud účastníka poučí a následně bude jednat pouze s jedním ze zástupců.⁴³

³⁶ BRIM, Luboš. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1355

³⁷ SVOBODA, Karel. ŠÍNOVÁ, Renáta. HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces: Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 63

³⁸ SMOLÍK, Petr. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. *Občanský soudní řád*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 129.

³⁹ SVOBODA, Karel. ŠÍNOVÁ, Renáta. HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces...*, s. 64

⁴⁰ SMOLÍK, Petr. In: *Občanský soudní řád...*, s. 122, marg. č. 2.

⁴¹ SVOBODA, Karel. ŠÍNOVÁ, Renáta. HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces...*, s. 64

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2018, sp. zn. 21 Cdo 1821/2018

⁴³ SMOLÍK, Petr. In: *Občanský soudní řád...*, marg. č. 12. (§24)

Jde tak o rozdíl oproti hmotněprávní úpravě, kde § 439 umožňuje zastoupení v téže záležitosti pro více zástupců, z nichž každý jedná samostatně.

Občanský soudní řád následně uvádí možnosti odborných osob, kterými se strana může nechat zastoupit, přičemž univerzální možností je advokát, který může být zvolen účastníkem v každém řízení. Dle zákona lze advokátovi udělit pouze procesní plnou moc a zároveň je mu umožněno nechat se zastoupit v řízení jiným advokátem, advokátním koncipientem či svým zaměstnancem. Dalšími osobami, které zákon zmiňuje, jsou notáři, patentoví zástupci či odborové organizace či možnost zastoupení obce státem. V těchto případech jsou specifikovány i další podmínky pro zastoupení takovou osobou (např. ohledně druhu řízení), na rozdíl od zastoupení advokátem, které je možné využít pro všechny typy řízení.⁴⁴ Za účastníka může vystupovat i obecný zmocněnec, jímž může být jakákoliv fyzická osoba s plnou svéprávností. Možnost vystupovat jako obecný zmocněnec je ale podstatně omezená, když zákon v § 27 OSŘ nepřipouští, aby osoba (i) vystupovala jako zástupce opakovaně v různých řízeních nebo byla (ii) zřejmě nezpůsobilá k zastupování účastníka. V prvním případě jde o zamezení tzv. vinklářství, tedy neoprávněnému provozování právnických profesí, kdy pouze advokát může vykonávat advokacii.⁴⁵ V druhém případě jde o ochranu práv a oprávněných zájmů účastníka řízení, které by mohl ohrozit nezpůsobilý zástupce.⁴⁶ Pokud soud zjistí, že je naplněna jedna z těchto skutkových podstat, usnesením vysloví nepřipustnost takového zastoupení.⁴⁷

V závěru kapitoly bych se rád věnoval roli advokáta v řízení. Předně je nutné uvést, že dle § 3 ZA může být advokátem pouze osoba zapsaná v seznamu advokátů, jenž vede Česká advokátní komora. Pro zapsání musí být splněno mnoho podmínek, které obsahují nároky na dosažené právní vzdělání, praxi a složení advokátní zkoušky. Ale i nároky na osobu advokáta, jako je bezúhonnost a složení slibu ohledně dodržování etiky povolání advokáta, úcty k právu ad., jak blíže stanoví § 5 ZA. Už jen z tohoto vyplývá, že advokát by měl dosahovat vyšších kvalit, které v řízení zajistí, že je o práva klienta pečlivě dbáno. Dodržování etiky není pouhým prohlášením, ale spadá pod kárnou odpovědnost advokáta. Jak uvádí ve svém komentáři Sedlatý: „*Chápeme-li etiku jakožto soubor pravidel mravného chování, pak v rámci tzv. relativní etiky se advokát zavazuje dodržovat i speciální pravidla chování, pravidla, která se běžné populace vně advokacie netýkají*“.⁴⁸ Při porušení pravidel stanovených předpisy lze čelit různým sankcím, které Česká advokátní komora dle §§ 32-33 zákona o advokacii může ukládat. Další podstatná výhoda v zastoupení strany

⁴⁴ Tamtéž, §§25a-26a

⁴⁵ SMOLÍK, Petr. In: *Občanský soudní řád...*, s. 17

⁴⁶ Tamtéž

⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 1999, sp. zn. 2 Cdon 1301/97

⁴⁸ SEDLATÝ, Bohuslav. In: SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Zákon o advokacii*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 232.

advokátem je povinnost daná § 24a zákona o advokacii. Advokát musí být pojištěn pro případ, že klientovi způsobí újmu v souvislosti s výkonem jeho povolání. Odpovědnost advokáta za takovou újmu je objektivní a jedinou možností jejího zproštění je prokázání, že škodě nešlo předejít ani přes vynaložení veškerého úsilí, které lze po advokátovi požadovat. Pojištění chrání nejen advokáta, ale i zájmy klienta.⁴⁹ Jak uvádí Karel Čermák, advokát by měl být ten, kdo umí právo správně aplikovat a dokáže navrhnout uspokojivé řešení rozepří. V těchto vlastnostech potom spočívá právní erudice, nikoliv ve znalostech „o tom, kolik činí příspěvek na tři děti nebo daň z příjmu 96 000,- Kč ročně.“⁵⁰

Z výše uvedeného tedy jasně vyplývá, že zastoupení advokátem s sebou nese výhody nejen v odbornosti ohledně znalosti práva, ale i práci s ním samotným a v dalších kvalitách, které musí osoba vykonávající advokacii splňovat.

⁴⁹ VYCHOPENĚ, Martin. In: *Zákon o advokacii...*, s. 177.

⁵⁰ ČERMÁK, Karel. *Advokacie a úvahy související*. Praha: Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2000, str. 75

2. Advokátní přímus v průběhu moderní historie

Povinnost být zastoupen advokátem se v právní úpravě na našem území již dříve vyskytovala, a to v mnohem širším rozsahu, než jaký známe dnes. V této kapitole bych se věnoval historickým úpravám a přístupům k advokátnímu přímusu, přičemž začínám obdobím vzniku Československého státu. Účelem této kapitoly bude zejména zjištění důvodů, jak se k advokátnímu přímusu stavil dřívější zákonodárce, jakým způsobem se měnil jeho rozsah a z jakých důvodů došlo k změnám.

2.1. Období po vzniku samostatného Československa

Právní úpravu civilního procesu tvořili po vzniku Československa recipované rakouské a uherské předpisy, kdy pro české země byly velmi důležité zejména jurisdikční norma, civilní řád soudní a zákon o organizaci soudnictví. Na území Slovenska a Podkarpatské Rusi se aplikovala odlišná právní úprava.⁵¹

Advokátní přímus byl pro české země ukotven v § 27 zákona č. 113/1895 Ř.Z. a vztahoval se na řízení před některými sborovými soudy první stolice (soudy krajské) a dále na řízení před všemi sborovými soudy druhé stolice (soudy vrchní). Tato řízení jsou nazvána jako „proces advokátský“⁵² Z ustanovení plyne, že nebylo nutné dát se zastoupit advokátem ve sporech před okresními soudy a povinnost se týkala zejména odvolací agendy. Čímž pravděpodobně bylo myšleno na složitost a větší význam sporů před vyššími soudy.⁵³ Před okresními soudy platil relativní advokátní přímus pro spory s hodnotou nad 2.000 Kčs. Strana mohla jednat samostatně pokud chtěla, avšak v případě že by se chtěla nechat zastoupit, musela by vybrat z řad advokátů.⁵⁴ Václav Hora upozorňuje na důvody zákonem uložené povinnosti být zastoupen advokátem, když zdůrazňuje, že nemá a nesmí v žádném případě jít o zajištění obživy advokátů. Zákon tím sleduje, aby procesní případ byl správně nachystán předtím, než bude postoupen soudu, byl právnicky promyšlen a odborně zpracován. Toto potom mělo nést výhody na straně účastníků, kteří jsou více chráněny před újmou z neznalosti, ale i na straně soudu, kterému měla být práce ulehčena. Mimo jiné zmiňuje i vyšší šanci na odvrácení sporu, případně jeho smírného řešení. Na druhou stranu upozorňuje, že tato povinnost nesmí být příliš rozsáhlá, aby nebránila přístupu

⁵¹ VOJÁČEK, Ladislav. SCHELLE, Karel. KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2. vydání, 2010, s. 510-511

⁵² Historické znění: zákon č. 113/1895 ř.z. o soudním řízení v občanských rozepřích právních ve znění předpisů jej měnících a doplňujících do dne 31.12.1947, §27 + VOJÁČEK, Ladislav. *České právní dějiny...* s. 319

⁵³ HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní II. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 52

⁵⁴ Tamtéž, s. 52

k soudům.⁵⁵ Proto zákon vymezoval mnoho výjimek, které se dělí na věcné (ve vztahu ke sporům, příp. konkrétním úkonům) a osobní.⁵⁶ Mezi věcné výjimky patřily věci manželské pro projednávání u soudů v první stolici, neboť zde platila zejména zásada vyšetřovací. Dále například nebylo nutné být právně zastoupen při prvním roku, kde nemělo docházet k „*vlastnímu spornému jednání*“.⁵⁷ Vyloučeno bylo i pro úkony, kdy by povinnost způsobovala stranám spíše újmu na jejich právech. Jde tak o řízení, týkající se práva chudých nebo úkony, které lze činit ústně do protokolu (sem by patřil například rekurs⁵⁸ proti usnesení). Advokátní přímus se v neposlední řadě netýkal ani odvolacího řízení ve věcech pracovních. Mezi osobní výjimky pak lze zařadit právo chudých, jež upravoval § 63 an., kterým bylo v případě prokázání „*žeráčení nutné výživy pro sebe a svou rodinu*“.⁵⁹ Tímto institutem bylo zmírňováno právě případné znemožnění přístupu soudu pro nemajetné. V případě že by pro takového účastníka nebylo možné si dovolit obranu dotčeného práva, byl zbaven jednak povinnosti hradit soudní výlohy, ale také v případně nutného zastoupení advokátem mu tento byl jmenován.⁶⁰ Chudoba musela být důvěryhodně doložena, aby nedocházelo ke zneužití tohoto práva. Strana musela doložit vysvědčení o svých osobních a majetkových poměrech, které vydávaly obecní úřady. Soud i potom mohl přezkoumat, zda jsou tyto údaje pravdivé a úplné a zároveň zda ospravedlňují užití institutu.⁶¹ Možnost žádat o ustanovení advokáta se v tomto případě v českých zemích stanovila nikoliv pro všechny spory, ale pouze pro advokátský proces a pro spory před okresními soudy, jejichž hodnota přesahuje částku 2.000 Kčs. V případech, kde nebyl zákonem předepsán advokátní přímus bylo na úvaze soudu, zda je nutné straně ustanovit advokáta, případně jestli by stačilo účastníkovi jmenovat zástupce z úředníků soudu či státního zastupitelství.⁶²

Nutné je ještě znovu zdůraznit, že zde platila odlišná právní úprava, kdy na území Slovenska a Podkarpatské Rusi byla například povinnost určena i před okresními soudy ve sporech, jejichž hodnota převyšovala částku 2.000 Kčs. Zároveň i úprava výjimek z advokátního přímusu a práva chudých se mírně lišila (např. na území Slovenska a Podkarpatské Rusi nebylo nijak omezeno žádat advokáta před okresním soudem hodnotou sporu viz. výše).⁶³ Právní úpravu měl za cíl sjednotit návrh civilního řádu soudního, který se před zákonodárce dostal až v roce 1937 a nestihl se již projednat. Návrh vypracoval Václav Hora již v polovině dvacátých let. Horův

⁵⁵ HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní II. díl...*, s. 51-52

⁵⁶ Tamtéž, s. 52

⁵⁷ HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní II. díl...*, s. 53

⁵⁸ Jde o opravný prostředek, proti rozhodnutí soudu formou usnesení – dnes již není rozlišováno a je užíváno odvolání jak proti rozhodnutí soudu ve formě rozsudku, tak usnesení.

⁵⁹ Historické znění: zákon č. 113/1895 ř.z. o soudním řízení v občanských rozepřích právních ve znění předpisů jej měnících a doplňujících do dne 31.12.1947, §63 ČRS

⁶⁰ HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní II. díl...*, s. 91

⁶¹ Tamtéž, s. 92-93

⁶² HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní II. díl...*, s. 97

⁶³ HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní II. díl...*, s. 52, 97

návrh se začal projednávat až takto pozdě, jelikož bylo přistoupeno přednostně ke změnám v oblasti hmotného práva.⁶⁴ V tomto návrhu se na advokátském procesu nemělo nic významného měnit a měl být v takové podobě, jaká byla v českých zemích do té doby zvykem.⁶⁵

2.2. Období po nástupu komunistické strany

Po změně politického směřování země nebylo nutné dlouho čekat i na změny, které postihli soudnictví jako takové. Prvním předpisem, který se významně dotkl fungování soudů, a i advokátního přímusu byl zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. Právo samotné bylo chápáno spíše jako instrument, který měla v rukou vládnoucí strana. Tomuto odpovídala i zákonná úprava.⁶⁶ V důvodové zprávě zákona o zlidovění soudnictví je kritizován formalismus předchozí úpravy, zneužívání práva a znemožňování soudní ochrany vysokou nákladností soudního řízení. Civilní soudnictví bylo označeno jako nástroj, jímž kapitalisté utvrzovali svou pozici a sloužilo třídním zájmům menšiny vykořisťovatelů.⁶⁷ Velmi významnou změnou v přístupu byl i zvýšený význam zásady materiální pravdy a s ním spojený zásah soudu do řízení. Nadto i poučovací povinnost soudu byla významně posílena, když soud mohl poučovat i o právech hmotných (např. o promlčení nároku).⁶⁸ Konkrétně advokátský proces byl značně omezen, jeho úpravu nalezneme v § 39 výše zmíněného zákona o zlidovění soudnictví. Tento zákon povinnost ponechává pouze pro odvolací řízení. V pracovních sporech mohla být strana zastoupena i zaměstnancem odborové organizace, který byl znalý práva. Dokonce zastoupení advokátem úplně vylučuje ve sporech pracovních, jejichž hodnota předmětu sporu je nižší než 5.000 Kčs.⁶⁹ V důvodové zprávě nalezneme, že změna je činěna z důvodu účasti soudců z lidu a možnosti soudce dávat právní rady účastníkům. Ve zprávě je zmíněno, že kromě reorganizace soudnictví má dojít i k reorganizaci advokacie.⁷⁰ Advokacie čelila také významným změnám, když velmi dobře přístup strany shrnuje projev při přijímání zákona o zlidovění soudů: *„Má-li se naše soudnictví v takovém rozsahu proměnit v organizaci, která tvoří organickou část lidové demokratické soustavy, pak bude nutno reformovat také advokacii. V její dnešní podobě se obráží starý kapitalistický svět se všemi nešvary, jak je známe z předmnichovských poměrů a z kapitalistické morálky. ... Domníváme se, že advokacie má ještě i dnes své oprávnění a příležitost, aby se osvědčila. Proto budou moci napříště vykonávat advokacii jen ti,*

⁶⁴ VOJÁČEK, Ladislav. *České právní dějiny...* s. 511 + Senátní tisk č. 431 z 4. volebního období Senátu (1935-1938), vládní návrh zákona o civilním řízení soudním

⁶⁵ Senátní tisk č. 431 z 4. volebního období Senátu (1935-1938), vládní návrh zákona o civilním řízení soudním, §25

⁶⁶ BOBEK, Michal. a kol. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví.* Brno: Masarykova univerzita, 1. vydání, 2009, s. 521

⁶⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 319/1948 Sb., zákonu o zlidovění soudnictví, obecná část

⁶⁸ BOBEK, Michal a kol. *Komunistické právo v Československu...*, s. 522

⁶⁹ Historické znění: zákon č. 319/1948 Sb., zákon o zlidovění soudnictví, v původním znění, §39

⁷⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 319/1948 Sb., zákonu o zlidovění soudnictví, zvláštní část, §39

kteří po každé stránce osvědčí činy a skutky, že chtějí poctivě pomáhat soudu a sloužit pracujícím člověku.“⁷¹

Advokacie se tedy následně dostala silné reformy, kdy její do té doby autonomní výkon nebyl stranou umožněn. Ve většině případů postrádala smysl, když byla významně ovládána politickými názory vládnoucí strany. V roce 1950 byl následně přijat zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, který kodifikoval a sjednocoval právní úpravu týkající se civilního procesu. Právní předpis byl opět zaměřen na zásadu materiální pravdy a byl silně socialisticky laděný, což lze poznat již z úvodních paragrafů, kde je dán význam chránění zájmů státu a socialistických právnických osob, ale také postup soudu, který má svým rozhodováním upevňovat socialistickou zákonnost.⁷² Zákon již nijak nepředepisuje povinné zastoupení advokátem. Z důvodové zprávy v zákoně lze vyčíst, že advokátní přímus byl zrušen i ve věcech opravných prostředků vzhledem k široké poučovací povinnosti soudu a tomu, že je řízení ovládáno zásadou materiální pravdy.⁷³

Změna v přístupu k advokátskému procesu se nezměnila ani přijetím zákona č. 99/1963 Sb., který (mnohokrát novelizovaný) platí dodnes. Zákon však v případě zastoupení účastníka již staví do popředí zastoupení advokátem. Účastník mohl být zastoupen jakoukoliv svéprávnou fyzickou osobou, avšak soud toto zastoupení nemusel připustit, pokud by to odporovalo pravidlům socialistického soužití – tedy zejména, pokud by to mělo vést k neoprávněné výdělečné činnosti.⁷⁴

Z výše uvedených řádků, vyplývá, že advokátní přímus, který měl na našem území dlouhou tradici byl po nástupu komunistické vlády odstraněn a zároveň i advokátský stav byl cíleně likvidován a zbaven své autonomie.

⁷¹ Stenoprotokol ze zasedání Národní shromáždění republiky Československé (1948-1954) z 21. schůze, 22. prosince 1948, ministr dr. Čepička. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021004.htm>

⁷² Historické znění: zákon č. 142/1950 Sb., v původním znění, §1 odst. 1 a 2

⁷³ Důvodová zpráva k zákonu č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, zvláštní část, §§30-33 (sněm. tisk. 501)

⁷⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zvláštní část, Hlava III – Účastníci (sněm. tisk 147)

2.3. Období po pádu komunistické strany

Po pádu komunistického režimu docházelo k demokratizaci mnoha předpisů, přičemž občanský soudní řád nebyl výjimkou.⁷⁵ Advokátní přímus již nebyl zaveden v takovém měřítku, v jakém se vyskytoval před nástupem komunistického režimu. Až novelizací zákonem č. 519/1991 Sb. se do právní úpravy civilního řízení dostalo opět dovolání, v jehož rámci byla povinnost být zastoupen advokátem zavedena.⁷⁶ Tento rozsah přitom přetrvával až do dnes.

O rozšíření advokátního přímusu přitom bylo počítáno v návrhu věcného záměru civilního řádu soudního, který měl za cíl nahradit stávající předpis. V původní verzi z roku 2017 návrh počítal se zavedením advokátského procesu pro všechny spory, kdy výjimka byla stanovena pro řízení před okresními soudy, kdy předmět tohoto řízení nedosahoval částky 50.000 Kč. V takových sporech by podle návrhu nebyla spojena povinnost zastoupení ani při stížnosti proti usnesení. Zároveň povinnost byla stanovena pro žalobu pro zmatečnost a žalobu na obnovu řízení. S odůvodněním autoři převážně odkazují na cizozemské právní úpravy a návrh civilního soudního řádu z roku 1937.⁷⁷

Návrh věcného záměru civilního řádu soudního se poté dočkal i druhé verze v roce 2020, kdy přístup u advokátního přímusu byl změněn. Podmínka již nebyla vázána na podmínku hodnoty sporu⁷⁸ a povinné zastoupení advokátem mělo být aplikováno ve všech sporech s výjimkou těch vedených před okresními soudy. Zde se autoři rozhodli rozsah omezit čistě věcnou příslušností soudu. Přístup k řízení o žalobě pro zmatečnost a žalobě na obnovu řízení zůstal zachován. Další výjimka týkající se rekursu proti usnesení také zůstala stejná. Navíc byla do návrhu přidána výjimka pro osoby s právnickým vzděláním. Odůvodnění tohoto kroku je již více rozebráno. Není zde pouze odkaz na historickou úpravu a úpravu cizích zemí, ale zároveň je zmiňováno, že dosavadní poučovací povinnost je příliš široce nastavena. Cílem advokátského sporu má být dosažení rovnosti stran, aniž by bylo zasaženo do nestrannosti soudce.⁷⁹ Návrh věcného záměru civilního řádu soudního nebyl předložen zákonodárci a není příliš reálné, že by

⁷⁵ VOJÁČEK, Ladislav. *České právní dějiny...*, s. 633

⁷⁶ Historické znění: Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 519/1991 Sb.

⁷⁷ DOBROVOLNÁ, Eva. DVOŘÁK, Bohumil. LAVICKÝ, Petr a kol. *Věcný záměr civilního řádu soudního*, 2017, s. 71-72

⁷⁸ V odůvodnění tohoto paragrafu sice nalezneme zmínky o hodnotě sporu, ovšem tyto jsou pravděpodobně pozůstatkem předchozího návrhu, jelikož v navrhovaném znění předpisu již hranice hodnoty sporu dána není.

⁷⁹ DOBROVOLNÁ, Eva. DVOŘÁK, Bohumil. LAVICKÝ, Petr a kol. *Věcný záměr civilního řádu soudního*, 2020, s. 155-159

byl schválen. A to i vzhledem k tomu, že již v červenci roku 2021 byla jmenována nová komise pro vytvoření předpisu upravující civilní právo procesní.⁸⁰

⁸⁰ PASEKOVÁ, Eva. *Místopředseda NS Šuk předsedá nové komisi pro civilní řád soudní*. [online]. ceska-justice.cz, 21. června 2022 [cit. 8. února 2022]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/07/mistopredseda-ns-suk-predseda-nove-komisi-pro-civilni-rad-soudni/>

3. Exkurz do základních práv

Hledisko, které si nelze při řešení jakékoliv právní problematiky odmyslet, je vliv lidských práv, která prozařují celou právní úpravu. V této kapitole cílím především na to, jaká základní práva jsou zasažena problematikou povinnosti být zastoupen advokátem v soudním řízení, jakým způsobem tato práva fungují a zda by bylo rozšíření advokátního přímusu vůbec přijatelné. V této kapitole se věnuji i proporcionalitě případného zásahu způsobeného nastavením takové „překážky“. Konkrétněji se zaměřuji na aktuální stav poučovací povinnosti soudů s ohledem na to, zda tato může dostatečně naplňovat smysl a účel případného zastoupení advokátem. V neposlední řadě ve stručnosti polemizuji nad úpravou tzv. práva chudých, které by mělo mírnit dopady advokátního přímusu.

3.1. Obecně k základním právům a jejich vlivu

V případě práce s právem narazíme na práva základní. Tato práva mimo jiné fungují jako objektivní řád hodnot, tedy tvoří součást objektivního práva nejvyšší právní síly. Jsou vodítkem pro veřejnou moc nejen při interpretování a aplikování práva, ale i při jeho tvorbě.⁸¹ Je úkolem státu tato práva respektovat a chránit, což může spočívat v povinnosti státu nezasahovat do základních lidských práv – například u svobody projevu. Stát kromě této pasivní role má i povinnost aktivní, kdy bude muset zajistit, aby dané základní právo vůbec mohlo být realizováno – například povinnost státu zajistit prostředky, které umožní jednotlivci přístup k soudu, aby vůbec mohl realizovat své právo na spravedlivý proces.⁸² Základní práva nefungují jako klasické právní normy, které obsahují určité pravidlo chování v dané struktuře (hypotéza, dispozice, sankce). Odlišují se od pravidel, která buď aplikovat lze nebo nelze. Působí spíše jako principy, které lze vždy naplňovat v určité míře.⁸³ Fungují vedle sebe, i když si vzájemně oponují (až na výjimky). Jedno neruší druhé, ale podle kontextu je určena míra, v jaké budou uplatněna. Zde lze narazit i na problematiku absolutních a relativních základních práv. V případě, že půjde o základní právo absolutní, může se více podobat výše zmíněným pravidlům. U těchto práv není připuštěna možnost jeho omezení – například zákaz mučení či zákaz otroctví. Relativní základní práva jde omezit a sleduje se jejich naplnění pouze v určité míře.⁸⁴ Jedno základní právo může být omezeno ve prospěch jiného – například právo na spravedlivý proces může být do jisté míry

⁸¹ WÁGNEROVÁ, Eliška. In: WÁGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 11-12

⁸² BARTOŇ, Michal a kol. *Základní Práva*, 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 54

⁸³ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní Práva...*, s. 75

⁸⁴ Tamtéž

omezeno za účelem dosažení ochrany vlastnického práva (zde konkrétněji například v rámci OSŘ u předběžných opatření).

Pro civilní proces (ale i jakékoliv jiné právo upravující postupy veřejných orgánů) bude elementární právo na spravedlivý proces. Pod tento pojem spadá celý soubor procesních garancí, které zaručují, aby se každý mohl svého práva domoci. Jak například ESLP uvádí: „*bez práva na spravedlivý proces by totiž hmotné právo zůstalo žít pouze v rovině teorie a iluzí.*“⁸⁵ Právo na spravedlivý proces je zakotveno v čl. 6 EÚLP a také v čl. 36-40 LZPS. V Listině nalezneme celý výčet práv jednotlivců v rámci spravedlivého procesu. Naproti tomu Úmluva obsahuje vymezení práva na spravedlivý proces v jednom článku, který je aplikovatelný na trestní obvinění a občanská práva a závazky, přičemž tyto pojmy nelze vykládat podle vnitrostátního práva.⁸⁶ Výklad pojmu občanská práva a závazky není jednoduchý. Judikaturou Evropského soudu pro lidská práva jsou formulována kritéria, dle kterých je možno ověřit, zda bude čl. 6 aplikovatelný. Musí jít o spor o (i) právo, či závazek, který je opravdový a vážný, (ii) mít vliv na výkon práva či závazku, (iii) dále opírat svůj základ v právu vnitrostátním a (iv) být civilní povahy.⁸⁷

Právo na spravedlivý proces lze rozdělit na určité záruky, přičemž v mé práci se věnuji pouze vybraným dílčím principům, které i následně využívám. Judikatura pak přímo člení dílčí části tohoto práva, a to právo na přístup k soudu, zákonem upravený postup veřejných orgánů, spravedlivé rozhodnutí, prostředky pro nápravu rozhodnutí a případné nároky na náhradu za nespravedlivé rozhodnutí.⁸⁸

Aby mohly být naplněny záruky spravedlivého procesu, musí nějaký proces existovat – „*není-li proces, nemůže být ani spravedlivý*“⁸⁹. Proto elementární součástí bude právo na přístup k soudu (resp. veřejnému orgánu), které je vůbec předpokladem pro to, aby mohly být uplatněny další procesní principy. Pokud bychom hledali přímé zakotvení, tak nejbližší tomu bude čl. 36 odst. 1 LZPS, který zaručuje každému domáhat se zákonem stanoveným postupem svého práva u nestranného a nezávislého soudu. Ústavní soud ve své judikatuře následně upřesňuje, že jde o natolik významné právo, že není možné připustit formalistický přístup k němu či jeho restriktivní výklad.⁹⁰ Právo na spravedlivý proces je porušeno už tím, že je někomu upřena možnost domáhat se svých práv u nezávislého a nestranného soudu.⁹¹

⁸⁵ ESLP: rozsudek ze dne 13. května 1980, Artico proti Itálii, č. 6694/74, §33

⁸⁶ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní Práva...*, s. 513

⁸⁷ Např. ESLP: rozsudek ze dne 2. února 2010, Krostka proti Polsku, č. 36137/04, §50

⁸⁸ ÚS: Ročenka ÚS ČR 2011, s. 56

⁸⁹ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 74

⁹⁰ Nález ÚS ze dne 20. června 2000, sp. zn. IV. ÚS 103/2000

⁹¹ Nález ÚS ze dne 9. září 2010, sp. zn. I. ÚS 869/10, bod 12

Článek 6 Úmluvy uvádí, že „každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo záležitostech...“. Evropského soudu pro lidská práva uvádí, že by bylo nepředstavitelné, pokud by článek 6 Úmluvy měl chránit až následné procesní záruky v občanskoprávním řízení a přitom neumožňoval přístup k soudu, který zajišťuje čerpání záruk, jež jsou dále v článku obsaženy.⁹² Otázka rozsahu povinností státu se nabízí v případě dvojinstančnosti řízení, kdy například Úmluva tento požadavek obsahuje jen ohledně věcí trestních ve svém čl. 2 Protokolu č. 7.⁹³ EÚLP nezaručuje právo na podání opravného prostředku v civilním řízení, pokud již první stupeň splňuje požadavky na spravedlivý proces.⁹⁴ Z pohledu práva na spravedlivý proces tak není dvojinstančnost řízení garantována a omezení přístupu k opravným prostředkům je legitimním nástrojem.⁹⁵ Judikatura ESLP následně vymezila, že v případě, kdy jsou zavedeny prostředky řádných a mimořádných opravných prostředků, tak i v jejich rámci se musí právo na spravedlivý proces aplikovat.⁹⁶ Zásadu dvojinstančnosti civilního řízení dovozuje spíše judikatura ústavního a nejvyššího soudu, kdy příčinou může dle některých autorů být snaha o potlačení dříve fungující zásady jednotnosti řízení.⁹⁷ Je otázkou, zda není v určitých případech spíše přítěží, pokud se spory řeší i několik let z důvodu soudního ping-pongu. Podobně, jak uvádí Molek ve své publikaci, se domnívám, že první stupeň by měl být stěžejním bodem, kde dochází k vyřešení sporu, a ne pouze nutnou zastávkou na cestě k pravomocnému rozhodnutí.⁹⁸

Právo na přístup soudu není absolutním, a je možné ho omezit. Toto opět vychází z judikatury ESLP, která udává státům prostor pro volné uvážení.⁹⁹ V případě Ashingdane proti Spojenému království potom ESLP judikuje určité hranice, kdy omezení práva na přístup k soudu nesmí být natolik závažné, že by právo osoby bylo zasaženo ve své samotné podstatě. Jakékoliv omezení musí sledovat legitimní cíl a musí existovat rovnováha mezi cílem a využitými prostředky.¹⁰⁰ Podobně se k této problematice staví i Ústavní soud – například ve svém rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 2009/21, kde uvádí, že „právo na přístup k soudu není absolutní, nýbrž může podléhat určitým omezením. Ta konečkonců vyplývají i přímo ze znění čl. 36 odst. 1 Listiny, který

⁹² Rozsudek pléna ESLP ze dne 21. února 1975, Golder proti UK, č. 4451/70, §25 an.

⁹³ Aktuální znění: Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících ve znění pozdějších předpisů

⁹⁴ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces* ..., s. 106

⁹⁵ HAMULÁKOVÁ, Klára. *Posuzování přípustnosti opravných prostředků z hlediska „bagatelnosti“*. Právní rozhledy, 2020, č. 22, s. 763-769

⁹⁶ ESLP: rozsudek ze dne 17. ledna 1970, Delcourt proti Belgii, č. 2689/65, §25

⁹⁷ IŠTVÁNEK, František, SPÁČIL, Jiří. *Quo vadis, dvojinstanční zásado...* Právní rozhledy, 2006, č. 20, s. 727-730

⁹⁸ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces* ..., s. 106

⁹⁹ KMEC, Jiří. *Právo na spravedlivý proces*. In: Kmec, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 630

¹⁰⁰ ESLP: rozsudek ze dne 28. května 1985, Calvelli a Ciglio proti Itálii, č. 8225/78, §57; ESLP: rozsudek ze dne 28. června 2005, Zedník proti ČR, 2005, č. 74328/01, §27-29

garantuje právo domáhat se svého práva u soudu stanoveným způsobem, kdy podmínky a podrobnosti stanoví zákon (čl. 36 odst. 4 Listiny).“¹⁰¹ V civilním procesu pak lze spatřovat několik případů, kdy je přístup k soudu omezen ve prospěch jiných principů, jako například rychlost řízení – v případě nastavení procesních lhůt. Pokud by přístup k soudu byl absolutní, sám sobě by se mohl stát překážkou. Často by totiž mohlo docházet k zahlcení soudů a jejich neschopnosti rozhodovat spory. Proti zahlcování soudů působí i zavedení soudních poplatků. Zároveň v OSŘ najdeme i případy omezení možnosti odvolání, a to v případě tzv. bagatelních věcí, tedy sporů, jejichž předmět nepřesahuje hodnotu 10 tis. Kč (§ 202 odst. 2 OSŘ). Velmi stěžejním příkladem omezení přístupu k soudu jsou i samotné požadavky na náležitosti procesních podání nebo omezení procesními lhůtami.¹⁰² Všechna tato omezení jsou považována za legitimní. Je otázkou, zda je v praxi jejich funkčnost dostatečná.

Dalším dílčím principem, kterému se věnuji je právo na nezávislý soud a nestranného soudce. Jeho zakotvení nalezneme v čl. 36 odst. 1 LZPS, který zaručuje domáhání se práva u nezávislého a nestranného soudu. Úmluva obsahuje v čl. 6 právo jednotlivce na projednání jeho záležitosti nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem. Nezávislost je projevem dělby státní moci a je chápána jako nezávislost na vnějších vlivech, které by mohli zasahovat do rozhodovací činnosti soudu.¹⁰³ Judikatura ESLP následně vnímá nezávislost podobně – opět jako oproštění od vlivu moci exekutivní, zákonodárné nebo i stran sporu¹⁰⁴, což může mírně splývat s nestranností. Na druhé straně nestrannost je spíše požadavkem na osobu, která spor rozhoduje, mělo by jít o její nezávislost nebo spíše nepodjatost ve vztahu k předmětu řízení nebo jeho účastníkům.¹⁰⁵ Nestrannost musíme sledovat z pohledu subjektivního – tedy jak se jeví účastníkům řízení a objektivního – jak by na to nahlížel vnější pozorovatel.¹⁰⁶ Mezi záruky nestrannosti pak lze řadit požadavky na neodvolatelnost a nepřeložitelnost soudce, neslučitelnost funkcí, požadavky na materiální zabezpečení soudce, dále také „omezení poučovací pravomoci na poučování pouze o procesních právech“ nebo i možnost opravných prostředků v případě, že rozhodoval podle stran podjatý soudce.¹⁰⁷ Rád bych se zastavil u poučovací povinnosti, která může být vnímána jako zásah do této nestrannosti. Historie je svědkem, že široká poučovací povinnost může silně zasáhnout do nestrannosti soudce. Do jaké míry je poučovací povinnost soudu přínosná? Výše využívám publikace, kde autoři uvádí, že prostředkem k dosažení nestrannosti je

¹⁰¹ Usnesení ÚS ze dne 5. ledna 2022, sp. zn. II. ÚS 2009/21, bod 17.

¹⁰² KOPA, Martin. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1058

¹⁰³ Pospíšil, Ivo. In: WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod...* (čl. 36)

¹⁰⁴ Rozsudek ESLP Ringeisen proti Rakousku ze dne 16.7.1971, stížnost č. 2614/65

¹⁰⁵ Pospíšil, Ivo. In: WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod...* (čl. 36)

¹⁰⁶ Nález ÚS ze dne 31.8.2004, sp. zn. I. ÚS 371/04, bod II.

¹⁰⁷ NEMEŠKALOVÁ KOSINOVÁ, Alžběta. *Nestrannost soudce*. In: NEMEŠKALOVÁ KOSINOVÁ, Alžběta. *Podjatost soudců v rozhodovací praxi vrcholných soudů ČR*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 13.

omezení poučovací pravomoci pouze o procesních právech. Nicméně je běžné, že v určitých případech je možné i poučení hmotněprávní. Důležitějším hlediskem pak není rozdělení na hmotné a procesní právo, ale spíše rozsah zásahu do požadavku rovnosti stran.¹⁰⁸ Důvodem je i nemožnost oddělení procesních práv a povinností od těch hmotněprávních jasnou hranicí.¹⁰⁹ Sám zákon dnes umožňuje hmotněprávní poučení v případě § 99 OSŘ v rámci pokusu soudu o smír. Je možné narazit i na případy, kdy výklad norem hmotného práva je složitý a soudy se v něm neshodují. V takových případech je vhodné, aby soud nastínil, jaké jsou rozdíly a jaký názor zastává.¹¹⁰ Dalším příkladem může být poučení v případě špatného označení subjektu, ke kterému dochází zejména v případech žalob proti některému ze státních orgánů.¹¹¹ Neustrannost je nutné zjišťovat v každém jednotlivém případě, protože bude jistě záviset na mnoha faktorech. Například v nesporném řízení je role soudce mnohem silnější než v řízení sporném, kde by dle mého názoru měla být co nejnižší tolerance „stranění“ účastníkům. Soudce by měl spíše hrát roli sledovatele dodržování pravidel řízení. V případě sporných řízení by jeho poučovací povinnost měla mít účel především v předvídatelnosti jeho rozhodování.

V předchozí části zmiňuji i princip rovnosti účastníků, přičemž dle mého názoru spolu tyto principy souvisí. Rovnost stran nalezneme zakotvenou v čl. 37 odst. 3 LZPS a zároveň také v čl. 96 Ústavy. Z tohoto principu vyplývá i rovnost zbraní či jinak i rovnost příležitostí, jak ji označuje ÚS ve svém nálezu Pl. ÚS 15/01.¹¹² Je na soudu, aby k účastníkům řízení přistupoval tak, že nebude žádného z nich zvýhodňovat. Princip rovnosti se v rámci civilního procesu uplatňuje v mnoha prostředcích. Ať už opět možností vyloučení soudce pro jeho podjatost, právem každé strany být slyšen a vznášet nová tvrzení a důkazy, vyjadřovat se k návrhům protistrany (s tím související i právo nahlížet do spisu, být předvolán k jednání atp.) nebo také možnost jednat před soudem ve svém mateřském jazyce.¹¹³ Stejně jako předchozí principy, ani tento není absolutní a může docházet k jeho omezení. Z judikatury ÚS vyplývá, že zákonodárce má možnost stanovit odlišný rozsah procesních práv v rámci různých řízení. Co musí být respektováno je, aby tento rozsah byl stejný v řízeních ohledně stejného předmětu.¹¹⁴ V rámci civilního procesu pak můžeme najít mnoho prostředků, které zasahují do rovnosti účastníků. Například u předběžného opatření dle § 74 an. OSŘ. Ústavní soud řešil i úpravu vydání kontumačního rozsudku, kdy nepovažoval za porušení zásady rovnosti možnost návrhu vydání tohoto typu rozhodnutí pouze stranou žalobce. V tomto rozhodnutí ÚS specifikoval

¹⁰⁸ Nález ÚS ze dne 22. září 2015, sp. zn. I.ÚS 4004/14, bod 31

¹⁰⁹ HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 26

¹¹⁰ Tamtéž, s. 63

¹¹¹ HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost...*, s. 51

¹¹² BARTOŇ, Michal a kol. *Základní Práva...*, s. 535

¹¹³ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 58

¹¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 28. ledna 2014, sp. zn. Pl. ÚS 49/10

několik otázek, které je nutné si položit při řešení zásahu do rovnosti účastníků. V prvním případě je nutné zvažovat, jestli jde o srovnatelné jednotlivce či skupinu, zda je s nimi zacházeno odlišně, zda je toto zacházení k tíži straně, která jím byla dotčena a zda toto zacházení lze ospravedlnit (tedy jestli sleduje legitimní účel) a zda je přiměřené.¹¹⁵ V případě negativní odpovědi na první tři otázky není nutné již pokračovat na otázku týkající se přiměřenosti – v takovém případě totiž nebyla rovnost zbraní narušena.¹¹⁶

V neposlední řadě je pro spravedlivé rozhodnutí důležité, aby bylo vydáno rychle a hospodárně. Samotná LZPS v čl. 38 odst. 2 a Úmluva v čl. 6 vyžadují, aby řízení bylo vedeno bez průtahů ze strany soudu. Pro to, aby byl naplněn samotný účel civilního procesu je zásada rychlosti a hospodárnosti nezbytná. Jde si jen těžko představit, že by rozhodnutí byla vydávána až ve chvíli, kdy již není výsledek sporu pro jeho strany relevantní. Tato zásada je jedním z nejelementárnějších vodítek pro výklad OSŘ a jiných procesních předpisů.¹¹⁷ V civilním procesu nalezneme mnoho prostředků, které slouží ve prospěch této zásady. Půjde například o zavedení koncentrace řízení nebo také zvláštní typy rozsudků, jako jsou kontumační rozsudek či rozsudek pro uznání, zavedení lhůt pro některé typy řízení, jako například v §77 odst. 1 ZŘS, kde je dána lhůta sedmi dnů pro rozhodnutí.¹¹⁸ V případě, kdy vznikají v řízení průtahy a řízení je nepřiměřeně dlouhé, mají strany i nárok na finanční zadostiučinění po státu. V rámci průtahů je nutné sledovat několik aspektů, které mají vliv na délku řízení. A to složitost věci, počet stupňů soudní soustavy, kterými případ prošel, chování stran v řízení a podobně. Celková délka řízení se počítá od zahájení řízení po poslední pravomocné rozhodnutí v dané věci včetně případných mimořádných opravných prostředků, či ústavní stížnosti.¹¹⁹

¹¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 28. ledna 2014, sp. zn. Pl. ÚS 49/10

¹¹⁶ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní Práva...*, s. 536

¹¹⁷ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu...*, s. 66

¹¹⁸ Tamtéž, str. 67

¹¹⁹ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

3.2. Advokátní přímus ve spektru vybraných principů

V předchozí podkapitole vymezují převážně principy, které dle mého názoru jsou problematikou advokátního přímusu zasázeny. Cílem této podkapitoly je zkoumání, zda a v jaké šíři má povinnost zastoupení advokátem dopad na vymezená práva. Jak vyplývá z úvodní kapitoly, advokátní spory se v naší právní úpravě vyskytují a judikatura mnohokrát řešila jejich ospravedlnění. V rámci této kapitoly se tedy pokouším i stručně shrnout přístupy k aktuální podobě povinnosti zastoupení advokátem. V závěru podkapitoly řeším přiměřenost omezení testem proporcionality.

Nejčastější kritikou rozšiřování advokátního přímusu je jeho negativní dopad na právo na přístup k soudu. Je samotnou otázkou, jaký reálný dopad takový institut na tento princip má. Samozřejmě bude vždy záležet na tom, jaký by byl výsledný rozsah povinnosti být zastoupen advokátem. Z jedné strany lze spatřovat institut jako další kladenou podmínku a překážku pro jednotlivce, který se chce svého subjektivního práva domáhat u soudu. Na druhou stranu je nutné zvážit, zda by zavedení institutu nemohlo mít opačný vliv. V řízení se již při jeho zahájení, ale i vedení vyskytují jednak požadavky na kvalitu a obsah podání či správný postup v řízení. Jejich nesplnění může vést k odmítnutí návrhu či následnému zastavení řízení. V případě, že je jednatel zastoupen odbornou osobou, která tyto náležitosti ovládá, je jistější, že se jednatel u soudu spíše domůže meritorního rozhodnutí. Pokud práva neznalý účastník postupuje v řízení samostatně, je zde naopak vyšší pravděpodobnost, že věc skončí procesním rozhodnutím o zastavení řízení či odmítnutím návrhu. V konečném důsledku může být tímto institutem právo na přístup k soudu posíleno. Podle mě nelze právo na přístup k soudu vnímat pouze povrchně s tím, že každý má možnost se obrátit na soud, naopak by to mělo zahrnovat hlavně účinný přístup ke spravedlnosti, aby jednotlivci nebylo formálním přístupem soudů bráněno v domožení se jeho hmotněprávního nároku.

Advokátní přímus nyní funguje zejména v případech řízení u nejvyšších soudů, kde jde zejména o otázky výkladu práva a u těchto soudů je také nutné odborné právní argumentace, zároveň i samotná podání musí splňovat vyšší standart.¹²⁰ V rámci judikatury ESLP není advokátní přímus vnímán jako nepřijatelné omezení práva na přístup k soudu a je na něj nazíráno jako na účelný prostředek. Dokonce najdeme v judikatuře ESLP, že požadavek podání opravných prostředků k soudu vyšší instance advokátem je společným rysem pro právní systém několika členských států Rady Evropy.¹²¹ Advokátní přímus pro dovolací řízení byl následně i součástí přezkumu ústavním soudem. V rámci ústavní stížnosti, která byla spojena s návrhem na zrušení

¹²⁰ KOPA, Martin. In: *Listina základních práv a svobod...*, s. 1057

¹²¹ ESLP: rozsudek ze dne 24. listopadu 1986, *Gillow vs. UK*, č. 9063/80, §69

ustanovení zavádějící advokátní přímus do dovolacího řízení Ústavní soud v usnesení Pl. ÚS 43/2000 vymezil, že v prvním a druhém stupni mají v současné podobě OSŘ účastníci možnost aktivně vystupovat bez právního zastoupení. Povinnost zastoupení tak nebere jako nepřiměřený zásah do garantovaného práva na přístup k soudu zakotvenému v čl. 36 odst. 1 LZPS. Dále připomíná, že advokátní přímus funguje i v dalších evropských zemích v různém rozsahu, přičemž v řízeních před vyššími soudy je běžný.¹²² Z tohoto přístupu je možné vnímat, že Ústavní soud nevnímá momentální podobu advokátního přímusu za nepřiměřený zásah do práva na přístup k soudu. Vzhledem k argumentaci možností účastníka být nezastoupen v řízení prvního a druhého stupně je otázkou, zda by případné rozšíření nějak změnilo jeho přístup.

Další princip, které výše rozebírám, je nestrannost soudců, přičemž je nepochybné, že v rámci různých úkonů soudu může být nestrannost narušena. V případech, kdy by účastníci byly zastoupeny advokátem by soud například nemusel mít tak silnou poučovací povinnost a otázky týkající se její souladnosti s právem na spravedlivý proces by mohly být významně omezeny. S tím úzce souvisí i otázka rovnosti účastníků. Pokud by obě strany byly zastoupeny advokátem, lze to považovat za rovné možnosti obou stran. Obě strany mají mnohem větší jistotu, že budou účinně využity všechny procesní prostředky a bude tím zajištěno i co nejspravedlivější rozhodnutí. V neposlední řadě by advokátní přímus mohl mít pozitivní vliv i na průtahy v řízení, a tedy i rychlost meritorního vyřešení věci a s tím spojenou i ekonomiku řízení. Nebylo by realistické očekávat, že by advokátní přímus vyřešil všechny problémy, kvůli kterým vznikají v řízení průtahy. Nicméně pokud by bylo řízení vedeno odborně a vyskytovalo se v něm co nejméně vad, tak bude ukončeno dříve. Zároveň i účastník by dostal možnost před samotným zahájením řízení získat zpětnou vazbu od advokáta ohledně jeho stavu nároku a zda je vůbec účelné tento nárok uplatňovat u soudu. Soudům by mohlo být v takových případech odlehčeno od nápadu věci, které se nezakládají na nároku, který by bylo možné přiznat. Samotná rychlost má pak vliv i na ekonomii řízení, které pokud je vedeno déle, bude samozřejmě i nákladnější. Pro účastníky by náklady na zahájení a vedení řízení byly vyšší, což dle mého názoru nemusí rozhodovat o ekonomii řízení, jako celku. Účastníci jsou v řízení mnohem více chráněni před tím, aby jejich nárok nebyl zmařen špatným postupem a v případě, že by se špatného postupu dopustil advokát, mohou strany využít jeho objektivní odpovědnosti. Zároveň je advokát svou radou může zastavit v domáhání se nároků, které nejsou založeny na dostatečných právních titulech, čímž by se zajisté mohl ušetřit čas a finance účastníka a státních orgánů.

¹²² Usnesení ÚS ze dne 14. září 2000, sp. zn. Pl. ÚS 43/2000

3.2.1 Proporcionalita případného zásahu do základních práv

Již výše je vysvětleno, že principy nefungují stejně jako pravidla, proto je možné je do určité míry omezit, a to zejména ve prospěch jiného základního práva. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že právo na přístup k soudu není absolutní, a dokonce i sama LZPS v čl. 36 odst. 4 počítá s tím, že zákonodárce stanoví podmínky pro přístup k soudu. Ačkoliv existuje více způsobů, jakými se sleduje přiměřenost omezení základního práva, využívám v této kapitole test proporcionality, který je velmi často aplikován Ústavním soudem.¹²³ Výše jsme si vymezili, že by širší zavedení advokátního přímusu mohlo zasahovat do práva na přístup k soudu. Cílem je sledovat, zda takové omezení je možné považovat za proporcionalní. Za tímto účelem je nutné stanovit záměry, jakých lze rozšířením povinnosti být zastoupen advokátem dosáhnout. Mnoho z nich bylo již výše zmíněno – myslím si, že rozšíření může zajistit vyšší nestrannost soudce v řízení, zároveň je tímto způsobem zajištěna vyšší rovnost stran a jistější využití všech jejich procesních „zbraní“. Jako další vidím výhodu v samotném urychlení řízení. Ale zároveň i ochranu hmotných práv stran, které by zastupoval odborník, který dané problematice rozumí a jsou na něj kladeny vyšší nároky a v případě jeho pochybení by bylo možné nahradit újmu z povinného pojištění.

Prvním krokem testu proporcionality je zjištění vhodnosti, tedy zda lze vybraným institutem dosáhnout cíle.¹²⁴ V tomto kroku nevidím při zkoumání žádný větší problém. Dle výše uvedeného vyplývá, jaký účel má zavedení advokátního přímusu. Jeho rozšíření by nepochybně mělo pozitivní vliv na zvýšení nestrannosti soudu, zvýšení ochrany subjektivních práv jednotlivce v řízení a vyrovnaní jejich sil. Zároveň by efektivně mohl působit na snížení průtahů v řízení, které vznikají z neznalosti procesního práva.

Dalším kritériem je zvážení potřebnosti. Zde bude nutno zjistit, zda neexistuje jiný prostředek či jiná cesta, jak sledovaných cílů dosáhnout ve stejné míře, která by zasahovala do základního práva v nižší intenzitě.¹²⁵ Jedním z institutů, který již je zaveden a byl i výše zmiňován, je poučovací povinnost soudu. Samotným účelem poučovací povinnosti má být zlepšení orientace stran v řízení, zvýšení jeho předvídatelnosti a pomoc stranám řízení s efektivním využíváním procesních úkonů sledující jejich procesní cíl.¹²⁶ Je možno shledat, že v určitých bodech jsou tyto účely podobné s těmi, které sleduje rozšíření povinnosti být zastoupen advokátem v řízení. Pro následující úvahy je nutné vzít v potaz zásady, které ovládají civilní proces. Zejména v rámci sporných řízení leží odpovědnost za zjištění skutkového stavu a dispozic s řízením na účastnících. Zásahy soudce (ve formě poučení) mohou v některých

¹²³ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní Práva...*, s. 97

¹²⁴ Tamtéž, s. 96

¹²⁵ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní Práva...*, s. 96

¹²⁶ HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost...*, s. 17

situacích zasáhnout do jejich rovnosti (viz. výše). Advokátní přímus by se tomuto problému přitom mohl vyhnout, když by poučovací pravomoc byla aplikována úžeji vzhledem k zastoupení účastníka. Je samozřejmě spíše hodnotovou otázkou, jak široce by soud měl poučovat účastníky. Účelem poučovací povinnosti by mělo ve sporném řízení být primárně to, aby výsledné rozhodnutí soudu nebylo překvapivé. V rámci řízení nesporného je situace odlišná, když se ve většině případů chrání subjektivní práva jednotlivců ve veřejném zájmu a odpovědnost za výsledek nese spíše soud.¹²⁷ Samotný rozsah poučovací povinnosti čelí neshodám mezi vrcholnými soudy. Například právě v otázce, do jaké míry je možné poučovat o právu hmotném.¹²⁸

Poučování účastníka může vést i ke zbytečnému prodlužování sporu, kdy soud někdy musí provázet účastníky civilního sporu krok po kroku – „*rozsablá poučovací povinnost soudu, její multiplikace při špatné materiální reakci adresáta poučení a protokolace jsou zdrojem průtahů v řízení.*“¹²⁹ V případě zavedení advokátního přímusu by mohlo dojít k plynulejšímu průběhu řízení. Zároveň i pokud účastník poučen je, jde stále o člověka, který není znalý práva, a i přes dostatečné poučení se toto nemusí setkat s naplněním jeho účelu.¹³⁰ Mám tedy za to, že rozšíření advokátního přímusu by pro dosažení výše vymezených cílů mohlo představovat menší riziko zásahu do rovnosti stran než poučovací povinnost. Zároveň právo procesní a hmotné není izolované a pro úspěch v řízení je odborná právní pomoc advokáta bezesporu komplexnější. I přesto poučovací povinnost v řízení sehrává významnou roli.¹³¹ Není možné uvažovat o její nadbytečnosti, avšak zúžením a zavedením advokátního přímusu by bylo šlo předcházet její nesprávné aplikaci konkrétním soudcem.

V posledním kroku testu proporcionality jde o poměrování hodnot¹³² a sledování celkové přiměřenosti omezení základního práva. Na jedné straně máme právo na přístup k soudu a na druhé straně stojí několik výše specifikovaných principů. Všechna tato dotčená práva jsou součástí práva na spravedlivý proces – nelze tedy hovořit o tom, že by některé z nich mělo vyšší hodnotu než jiné. Celková přiměřenost bude opět odvozena od samotného rozsahu povinnosti povinného zastoupení advokátem. Například při zavedení povinnosti již v řízení u soudu prvního stupně dle mého názoru neobstojí argumenty, které se týkají snížení nápadu případů k soudům. Je sice velmi pravděpodobné, že by takový krok mohl vést k tomu, že strany využijí jiných možností pro vyřešení sporu. K takovému řešení by nicméně neměla být osoba nucena, a to ani

¹²⁷ HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost...*, s. 74

¹²⁸ Tamtéž, s. 85

¹²⁹ JURÁŠ, Marek. Advokátní proces na pozadí rekonstrukcí civilních kodexů. *Právní rozhledy*, 2012, č. 22, s. 789-795

¹³⁰ Tamtéž

¹³¹ Poučovací povinnost je mimo jiné uplatněna i v případě účasti advokáta, a to zejména pro poučení dle § 118a OSŘ za účelem dosažení předvídatelného rozhodnutí.

¹³² Nález ÚS ze dne 12. října 1994, sp.zn. Pl. Ús 4/94

nepřímo. Jak například pro oblast mediace analyzuje Holas ve svém článku, donucování stran k mediaci má určité limity, mezi které se řadí garance ústavních práv (kdy mediace nenaplnuje právo na přístup k soudu) a dále je nutné, aby i samotná mediace byla dobrovolná.¹³³ Dalším možným důsledkem by mohlo být i to, že se strany rozhodnou své sporné vztahy raději neřešit, což rozhodně nemá být cílem žádného institutu.

Validním argumentem je například kvalita podání, zejména pro zahájení a vedení řízení u druhého stupně. Pokud účastník napadá rozhodnutí soudu prvního stupně, lze očekávat, že to bude právně relevantně zdůvodněno, což napomůže i soudu při jeho přezkumu. Zde by naopak mohlo být zavedení účelné i v případném snížení nápadu nekvalitních odvolání, která jsou neopodstatněná či trpí jinou vadou.

V řízení prvního i druhého stupně dle mého názoru lze advokátním přímusem cílit na posílení ochrany subjektivních práv účastníka a zrychlení řízení. Kvalitní příprava účastníků, relevantní tvrzení a správně navržené důkazy mohou vést k tomu, že ve věci nebude nutné nařizovat několik jednání a věc bude vyřešena dříve.¹³⁴ Zároveň účastí advokáta na řízení bude účastník sporu mnohem lépe informován o jeho průběhu a mohou mu být vysvětleny všechny postupy, které nemusí být pro laika pochopitelné.

Další kritérium, které může ovlivnit nahlížení na advokátní přímus, může být jeho užití v řízení sporném a nesporném. Zatímco sporné řízení je ovládáno zásadami dispoziční, projednací, formální pravdy a jsou zde možnosti pro vydání zvláštních typů rozhodnutí ve formě rozsudku pro zmeškání či uznání, bude zde zavedení povinnosti ku prospěchu účastníka. Nesporné řízení nemusí být pro jeho účastníky náročné. V řízení nesporném, které je ovládáno zásadou oficiality či vyšetřovací a spíše materiální pravdy, je vliv postupu účastníka na výsledek nižší – a dle mého názoru tedy ani není nutné, aby v takových typech řízení bylo povinné zastoupení advokátem zavedeno.

Faktorem, který je možné také sledovat, je složitost řízení, kdy opět některá řízení nejsou příliš náročná, a advokátní přímus by plnil funkci spíše překážky než výhody. Samotnou otázkou může být i to, zda nastavit advokátní přímus jako absolutní podmínku, kterou je nutnou splnit pro zahájení a vedení řízení, nebo by měl spíše povahu specifikace zastoupení před soudem. Tedy v případě, že účastník má zájem být zastoupen, muselo by to být advokátem. V druhém případě by mohlo jít i o úspěšný krok v boji proti vinklířství. V momentální právní úpravě, jak bylo řešeno výše, už i tak převažuje preference odborného zastoupení v řízení, nicméně způsob pouhé preference advokáta (bez relativního advokátního přímusu) nemusí mít takový účinek v dosažení výše vymezených cílů.

¹³³ HOLAS, Jan. Limity donucení k využití mediace. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, č. 2, s. 291-308)

¹³⁴ JURÁŠ, Marek. Advokátský proces na pozadí..., s. 789-795

Je již jasné, že bude záviset na tom, v jakém rozsahu by měla být povinnost být zastoupen advokátem zavedena. Mezitím, co v některých případech bude její zavedení přiměřené a dle mého i velmi přínosné, jinde může tvořit nepřijatelnou překážku.

3.4. Právo chudých

S povinností být zastoupen advokátem se soudní řízení stává finančně náročnějším, jelikož mimo soudních poplatků je nutné i zajištění advokáta. Samozřejmě ačkoliv výše uvažuji, že může být zajištění odborné právní pomoci ve finální fázi výhodnější, je faktem, že vstupní náklady budou vyšší a mohou představovat nepokořitelnou překážku pro nemajetné. Tuto překážku mohou založit i soudní poplatky. Z tohoto důvodu zákonodárce zavádí možnost odpuštění soudního poplatku pro osoby, které prokáží, že si tuto úhradu nemohou dovolit nebo by jejich úhrada měla nepříznivý vliv na jejich finanční situaci.

Ačkoliv Úmluva samotná neobsahuje zakotvení práva na právní pomoc v civilním řízení, je tato povinnost dovozována mimo jiné v souvislosti s právem na přístup k soudu za splnění určitých podmínek.¹³⁵ Ve svém rozhodnutí ESLP nastínil, že právo na přístup k soudu nemusí být zaručeno pouze zavedením systému právní pomoci, ale také například zjednodušením právní úpravy.¹³⁶ Z postupu českého zákonodárce nelze shledat, že by se vydával cestou zjednodušení. Naopak po vzoru úprav civilního procesu západních států se požadavky na účastníky zvyšují. Příkladem tomu je například novela OSŘ zákonem č. 7/2009 Sb., která zpřísnila princip koncentrace, možnost vydání rozsudku pro uznání v přípravném jednání i rozsudku pro zmeškání na prvním jednání ad.¹³⁷ V čl. 47 Listiny EU nalezneme požadavek poskytnutí bezplatné právní pomoci tam, kde je to nezbytné pro zajištění účinného přístupu ke spravedlnosti.¹³⁸ V rámci vnitrostátní úpravy je právo na právní pomoc zakotveno v čl. 37 odst. 2 LZPS. Pro civilní řízení jeho realizaci provádí § 30 OSŘ. V případě úspěšného osvobození od soudních poplatků může strana požádat o ustanovení zástupce. K zamyšlení zůstává, zda by právo chudých v dnešní podobě bylo vyhovující i v případě rozšíření advokátního přímusu. Ze zákona vyplývají tři podmínky pro splnění ustanovení zástupce účastníkovi. Musí být osvobozen od soudních poplatků, musí podat žádost a ustanovení zástupce je nutné k ochraně jeho zájmů.¹³⁹ Poslední podmínka by v případě rozšíření advokátního přímusu byla splněna ve všech řízeních,

¹³⁵ KMEC, Jiří. *Právo na spravedlivý proces...*, s. 660-662

¹³⁶ ESLP: rozsudek ze dne 9. října 1979, Airey proti Irsku, č. 6289/73

¹³⁷ Aktuální znění: zákon č. 7/2009 Sb., kterým se novelizuje Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁸ Legislativa ES/EU: Listina základních práv Evropské unie, ve znění publikované v Úředním věstníku EU C 303 ze dne 14. 12. 2007.

¹³⁹ BÍLÝ, Martin. § 138 [Právo chudých]. In: SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 679

kde by se aplikoval. O naplnění podmínky by de facto rozhodl zákonodárce pro určitý okruh řízení, nerozhodoval by o tom předseda soudu. Takový krok na jednu stranu může zaručit větší objektivitu při rozhodování o ustanovení zástupce, ale nemusí zajistit individualitu rozhodování tak, jako momentální úprava. Skutečnost, že o ustanovení zástupce (včetně výsledné osoby) rozhoduje čistě soud, je kritizováno v literatuře, kdy například Molek uvádí: „*Tam kde soud ustanovuje advokáta pro řízení o opravném prostředku proti svému vlastnímu rozhodnutí... je potom pak na pováženou, že mají fakticky v rukách rozhodnutí o tom, kdo (a jak) bude kritizovat před vyšším soudem jejich vlastní rozhodnutí.*“¹⁴⁰ Pokud by podmínky právní pomoci určil dostatečně jasně zákonodárce, popřípadě využil jiného systému přidělení advokátů, mohlo by dojít k posílení nezávislosti soudů. Stejně by mohlo mít účinek vyšší zapojení advokátní komory do rozhodování o osobě, která bude účastníkovi přidělena. Již nyní funguje možnost poskytnutí právní služby či porady od advokáta, o kterou lze žádat Českou advokátní komoru, a to dle § 18 ZAK. Touto cestou se například vydává slovenská právní úprava (viz. níže).

Další otázkou je navázání ustanovení zástupce na podmínku osvobození od soudních poplatků. Úplné osvobození od soudních poplatků by mělo být naprosto výjimečné. Právo na právní pomoc za účelem přístupu k soudu by mělo být dle mého názoru poměřováno zvláště, vzhledem k vyšší finanční náročnosti (což je možné vnímat i jako větší překážku na přístup k soudu). Bylo by vhodné nastavit jasná kritéria, která určují, od jakého finančního stavu je pro účastníka nemožné zajištění právní pomoci, kdy by nesl účastník náklady na zastoupení pouze částečně a v jakých situacích by byl osvobozen úplně. Takové zkoumání odbočuje od tématu mé práce a značně by přesáhlo její rozsah.

Je velice pravděpodobné, že náklady státu na úhradu advokáta v civilním řízení by byly navýšeny. Na druhou stranu je vhodné přemýšlet nad tím, že rozšíření povinnosti zastoupení advokátem by mohlo mít vliv na celkovou kvalitu řízení a jeho plynulejší průběh, což by se mohlo projevit i na nákladnosti řízení jako celku. Zároveň úkolem takového institutu nemá být zajištění výnosnosti, ale primárně ochrana subjektivních práv jednotlivců v řízení. Samotné vyřešení poskytování právní pomoci je nutné vyřešit komplexně. Advokátní přímus spolu s dostatečným nastavením předpokladů pro jeho zajištění může být jednou z možností realizace. Autorka Piková se problematice právní pomoci věnuje ve svém článku, kde pro dostupnost právní pomoci zmiňuje i možnost podpůrné role nevládních neziskových organizací, kterým by mohlo být usnadněno jejich fungování prostřednictvím různých daňových úlev.¹⁴¹ Další možností by pro samotné účastníky mohlo být i zajištění pojištění proti soudním sporům, které v dnešní

¹⁴⁰ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces. ...*, s. 133

¹⁴¹ PIKOVÁ, Petra. Právo nemajetných občanů na právní ochranu – o právu chudých v minulosti i současnosti. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 3, s. 39-48

době již do jisté míry fungují. Ve světě se objevuje i investování do soudních sporů, což by mohlo mít na problematiku vliv.¹⁴²

¹⁴² Redakce. *How Litigation Finance Works* [online]. bloomberglaw.com, 24. února 2020 [cit. 1. 5. 2022]. Dostupné z: <https://pro.bloomberglaw.com/brief/how-litigation-finance-works/>

4. Zahraniční právní úpravy jako inspirační zdroj

V této kapitole se zabývám tím, jak je povinnost být zastoupen advokátem upravena v zemích, které jsou blízké našemu právnímu řádu. Zaměřuji se konkrétně na rakouskou, německou a slovenskou právní úpravou. Ve všech těchto zemích je advokátní přímus rozsahem širší než v našem právním řádu a zároveň je, zejména v rakouské a německé právní úpravě, tradičním institutem. Tyto právní řády jsou i z historického hlediska velmi podobné a fungují na stejných principech jako český právní řád. V rámci každé z těchto úprav se zabývám právním zakotvením advokátního přímusu, jeho rozsahem, následkům v případě nesplnění této povinnosti, a nakonec důvodům jeho zavedení.

4.1. Rakouská právní úprava

Jako první pro srovnání jsem si vybral rakouský právní řád, který je často předlohou pro českého zákonodárce. Mimo jiné rakouské právní úpravy bylo využito jako velmi významného inspiračního zdroje pro nový občanský zákoník. Zároveň i již zmiňovaný návrh věcného záměru civilního řádu soudního je inspirován rZPO. V tomto návrhu bylo myšleno i na zavedení advokátního přímusu, a to (v jeho první verzi) po vzoru rakouského civilního procesního předpisu. Inspirace v rakouském právu potom dává smysl vzhledem k tomu, že jde o nám blízký právní řád, který měl na našem území tradici a zároveň je ovládán velmi obdobnými principy. Tato úprava se podobá civilnímu soudnímu řádu dříve platnému na území Československa, jak je řešeno výše v práci.

Povinnost být zastoupen advokátem je upravena v § 27 rZPO, a to v části čtvrté, která řeší zastupování v civilním procesu. Ustanovení stanovuje povinnost zastoupení advokátem v řízení před okresním soudem, kde hodnota předmětu sporu přesahuje částku 5.000 €, dále v některých spotřebitelských sporech a před všemi vyššími soudy. Sám zákon tuto povinnost nazývá jako absolutní povinnost právního zastoupení (absolute Anwaltpflicht). Následně v § 29 zavádí rZPO tzv. relativní povinnost právního zastoupení (relative Anwaltpflicht), v takovém případě není zastoupení pro strany povinné, ale v případě, že mají zájem být v řízení zastoupeny, může tímto zástupcem být pouze advokát. Absolutní advokátní přímus nalezneme zakotvený i pro nesporná řízení, a to v rakouském zákoně o nesporných řízeních v § 6 odst. 1 a 2.¹⁴³

Pro rozsah advokátního přímusu je tedy v rakouském civilním procesu rozhodující hodnota sporu a dále i věcná příslušnost soudu, avšak v některých případech rozhoduje i specifický předmět řízení. V případě věcné příslušnosti nenastávají nějaké komplikace – u krajských

¹⁴³ Aktuální znění: rakouský zákon č. 111/2003 BGBl., Außerstreitgesetz, ve znění pozdějších předpisů, § 6

a vyšších soudů bude platit absolutní povinnost zastoupení advokátem (až na společné výjimky, kterým se věnuji níže v textu). Absolutní advokátní přímus se bude vyskytovat i v některých věcech týkajících se spotřebitele, jak uvádí přímo § 27 s odkazem na § 502 odst. 5 bod 3. rZPO. U okresního soudu vyskytuje advokátní přímus v případě, že hodnota sporu přesáhne částku 5.000 €. O konečné podobě povinnosti být zastoupen advokátem bude rozhodovat to, o jaké řízení se jedná. V řízeních, kde má okresní soud obecnou příslušnost platí povinnost absolutní a v řízeních, ve kterých má okresní soud speciální příslušnost platí relativní povinnost zastoupení advokátem. Speciální příslušnost platí v případě, že se jedná například o spor o otcovství, výživné, spor o zásahu do vlastnického práva, sporu o hranice mezi pozemky apod.)¹⁴⁴ Pro lepší představu, v případě, že se bude jednat o zaplacení částky 6.000 €, tak má účastník povinnost zajistit si zastoupení advokátem. V případě, že by se jednalo o spor o určení vlastnického práva k věci, jejíž hodnota činí 6.000 €, uplatní se pouze relativní advokátní přímus. Jako další se relativní advokátní přímus stanovuje v § 29 rZPO pro věci manželské. Tam, kde je stanoven, se uplatní po celou dobu řízení, povinnost platí i pro přípravné jednání.¹⁴⁵ Pro již zmíněné nesporné řízení se dle § 6 zákona o nesporných řízeních povinnost zastoupení uplatní pro řízení o osvojení dítěte, schvalování právních jednání, o prohlášení za mrtvého, o umoření listin, souvisejících s katastrem nemovitostí či obchodním rejstříkem a také v dědickém řízení, pokud hodnota pozůstalosti přesáhne částku 5.000 € a zároveň platí povinnost zastoupení i při rozhodování o opravném prostředku v těchto věcech.¹⁴⁶

Z výše uvedeného rozsahu existují výjimky. Dle § 29 rZPO se relativní povinnost zastoupení advokátem uplatní pouze v případech, že v daném místě mají sídlo alespoň dva advokáti. Z absolutní povinnosti zastoupení advokátem jsou vyjmuty dle § 27 odst. 2 a 3 úkony, které se činí před dožádaným či pověřeným soudem a úkony, které mají být provedeny v soudní kanceláři. Vyjmuty jsou i smíry, které se uzavírají před okresními soudy, ačkoliv výše jejich předmětu může být vyšší než 5.000 €. Dokonce není nutné, aby strana byla zastoupena v případě, že se následně v průběhu předmět řízení rozšíří na hodnotu vyšší než 5.000 € - rozhodující je formulace předmětu řízení přímo v žalobě. Zároveň je možné, aby osoba v některých případech byla zastoupena finančním prokurátorem, ten v takových řízeních má stejné postavení, jako advokát.¹⁴⁷ Pro nesporná řízení neplatí čistý advokátní přímus, ale strany se mohou nechat

¹⁴⁴ Redakce. *Ich will jemanden klagen*. [online]. oesterreich.gv.at, 3. března 2022 [cit. 2. dubna 2022]. Dostupné z: https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/zivilrecht/1/Seite.1010180.html

¹⁴⁵ FUCIK, Robert. § 27 In: FUCIK, Robert. KLAUSER, Alexander. KLOIBER, Barbara. a kol. *Österreichisches und Europäisches Zivilprozessrecht. Taschenkommentar*. Vídeň: MANZ, 2011, s.153

¹⁴⁶ Aktuální znění: rakouský zákon č. 111/2003 BGBl., Außerstreitgesetz, ve znění pozdějších předpisů, § 6

¹⁴⁷ FASHING, Hans. In: KONECNY, Andreas. FASHING, Hans. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen EGZPO §§ 1 - 73b ZPO*. Vídeň: MANZ, 2011, s. 525

zastoupit i notářem, což v těchto typech řízení převažuje.¹⁴⁸ Další výjimka je subjektivní, strana nemusí být zastoupena, pokud působí v právní praxi jako advokát, notář, soudce či zaměstnanec finanční prokuratury. Výjimka se na rozdíl od české nebo i slovenské úpravy (viz. níže) nevztahuje na osoby s dosaženým právním vzděláním bez příslušné praxe, protože v daném případě by nebyla naplněna sama funkce povinného zastoupení advokátem.¹⁴⁹

V případě, že by strana vystupovala samostatně v řízení, ve kterém platí advokátní přímus, jsou její procesní kroky zatížené nedostatkem procesní podmínky, jelikož pro tyto nemá procesní způsobilost.¹⁵⁰ K účasti strany na jednání bez jejího zastoupení advokátem se v takovém případě nepřihlíží, a může to vést k vydání rozsudku pro zmeškání.¹⁵¹ Za účasti advokáta strana může uvádět skutková tvrzení a její skutková tvrzení mají přednost před těmi, které učiní advokát.¹⁵² Jak tedy je možné vyvodit, v případě nedodržení advokátního přímusu v civilním soudním řízení může být následkem jeho ukončení nemeritorním rozhodnutím.

Účel zavedení této povinnosti je sledován v ochraně účastníků vzhledem ke složitosti a rozsahu soudního řízení, navíc zajišťuje v řízení rovnost zbraní.¹⁵³ Toto opatření zároveň míří na řádné fungování celého soudního procesu, a to zejména na jeho profesionální průběh a celkovou hospodárnost řízení.¹⁵⁴ Rakouské soudy neshledávají rozpor institutu se základními právy ani s čl. 6 Úmluvy. Zdůrazňují, že přístup k soudu není samoučelný a má sloužit k účelnému vymáhání nároků. Zároveň připomínají, že ekonomicky slabším osobám slouží k zajištění přístupu k soudu institut právní pomoci.¹⁵⁵ Právní pomoc zde funguje tak, že na základě jejího přiznání soudem je nemajetnému účastníkovi zajištěn advokát prostřednictvím advokátní komory. K jejímu přiznání musí být strana zasažena natolik, že případným vedením řízení by ohrozila možnost vynaložit své nutné náklady a zároveň nesmí jít o neúčelné vymáhání práva. Pokud by se finanční situace osoby zlepšila do tří let od ukončení sporu, poskytnutá právní pomoc se vrací.¹⁵⁶

¹⁴⁸ FASHING, Hans. In: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen...*, 520

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 545

¹⁵⁰ Redakce. *Anwaltpflicht – FAQs* [online]. wko.at, 1. července 2021 [cit. 2. dubna 2022]. Dostupné z: https://www.wko.at/service/wirtschaftsrecht-gewerberecht/Anwaltpflicht_-_FAQs.html

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Redakce. *Postulationsfähigkeit* [online]. rechteasy.at, 24. listopadu 2010 [cit. 2. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.rechteasy.at/wiki/postulationsfaehigkeit/>

¹⁵³ FUCIK, Robert. § 27 In: FUCIK, Robert. KLAUSER, Alexander. KLOIBER, Barbara. a kol. *Österreichisches und Europäisches...*, s. 153

¹⁵⁴ Usnesení Nejvyššího soudu Rakouska (Oberste Gerichtshof) ze dne 24. března 1998, sp. zn. 1 Ob 45/98v

¹⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu Rakouska (Oberste Gerichtshof) ze dne 25. července 2000, sp. zn. 1 Ob 108/00i a Usnesení Nejvyššího soudu Rakouska (Oberste Gerichtshof) ze dne 30. května 2000, sp. zn. 1 Ob 148/00x

¹⁵⁶ Redakce. *Kosten und Verfahrenshilfe* [online]. oesterreich.gv.at, 2. března 2022 [cit. 2. dubna 2022]. Dostupné z: https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/zivilrecht/2/Seite.1010330.html

4.2. Německá právní úprava

Po rakouské právní úpravě je té naší blízký i německý právní řád, stejně i tento bývá pro českého zákonodárce inspiračním zdrojem pro normotvorbu. Německý nZPO upravuje advokátní přímus v § 78 v rámci obecné části hlavy čtvrté týkající se právního zastoupení a advokátů v civilním procesu. Právní předpis stanovuje povinnost právního zastoupení advokátem pro strany sporu před krajskými a vyššími krajskými soudy a pokud je ve spolkové zemi zřízen vrchní soud, tak i před tímto soudem. Přísnější požadavek je potom stanoven pro zastupování před Spolkovým nejvyšším soudem (Bundesgerichtshof), kde může být účastník zastoupen pouze advokátem, který má k zastupování před tímto soudem zvláštní oprávnění. Takovéto spory se nazývají jako spory advokátské (Anwaltsprozess), naproti tomu zbývající spory jsou pojmenovány jako spory stran (Parteiprozess).¹⁵⁷ Dále je advokátní přímus zakotven i v jiných procesních předpisech, jako například v § 114 zákona o řízeních ve věcech rodinněprávních.¹⁵⁸ Zde nalezneme advokátní přímus uložený pro některá řízení vedená před rodinnými soudy a vyššími krajskými soudy.

Na rozdíl od rZPO není povinnost určena dle hodnoty sporu, ale dle věcné příslušnosti soudu. Když se zaměříme na příslušnost krajských soudů (Landgerichte), tak tyto řeší (krom jiného) veškeré spory, jejichž předmět přesahuje částku 5.000 €, jak to vyplývá a contrario z § 23 německého zákona o soudnictví (GVG).¹⁵⁹ Ačkoliv je tedy advokátní přímus stanoven jiným způsobem, faktický dopad na spory s ocnitelným předmětem řízení je obdobný jako v Rakousku. V řízeních vedených před okresními soudy není nutné být zastoupen, s výjimkou některých rodinněprávních věcí. Advokátní přímus se týká zejména řízení vedených před krajskými soudy a výše – typický bude pro odvolání, ale i některé spory, pro které je příslušný krajský soud, jako soud prvního stupně. Mezi tyto budou například patřit spory týkající se přeměn společností, nabývání cenných papírů ad.¹⁶⁰ Povinnost být zastoupen advokátem se vztahuje na všechny úkony, které jsou činěny v řízení, a to jak na ty, které jsou učiněna během ústního jednání před soudem, tak písemné mimo něj.¹⁶¹ Advokát nemusí sám sepsat dané podání, ale je nutné, aby za toto podání převzal odpovědnost. K tomuto postačí, aby podání jednoduše opatřil

¹⁵⁷ BURGERMEISTER, Udo. § 78 In. PRÜTTING, Hanns. Markus GEHRLEIN a kol. *Zivilprozessordnung: Kommentar*. 12. vydání. Kolín: Luchterhand Verlag, 2020, s. 312

¹⁵⁸ Aktuální znění: německý zákon č. 2586,2587/2008 BGBl, o řízeních ve věcech rodinněprávních (FamFG) §114, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁹ Aktuální znění: německý zákon č. 1007/1975 BGBl, o soudnictví (Gerichtsverfassungsgesetz), § 23, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁰ Tamtéž, § 71

¹⁶¹ BURGERMEISTER, Udo. § 78 ..., s. 315

vlastním podpisem.¹⁶² Povinnost zastoupení advokátem se týká i vykonávacího řízení, a to v těch případech, kde byl advokátní přímus stanoven pro předchozí řízení.¹⁶³

Z tohoto rozsahu opět existují i výjimky, například (obdobně jako v rZPO) v § 78 odst. 3, který stanoví, že se přímus nevztahuje na řízení před soudem, který byl pověřen či na něj bylo delegovány úkony v řízení a ani pro prohlášení, které mohou být učiněny před zapisovatelem soudní kanceláře. Následující výjimka se vztahuje pro případy týkající se pouze nákladů řízení.

V takových věcech není nutné, aby strana byla zastoupena¹⁶⁴ – zastoupení není nutné, pokud se strana odvolává pouze co do nákladů řízení. V případě řízení ve věcech rodinněprávních se zastoupení nevztahuje pro řízení o souhlasu s rozvodem a pro zpětvzetí návrhu s rozvodem, ve věcech předběžných opatření, ve věcech výživného, pokud je strana zastoupena úřadem pro mládež ad.¹⁶⁵

Obdobně jako v rakouském civilním procesu, pokud úkon učinila nezastoupená strana samostatně, ačkoliv měla být zastoupena advokátem, jde o nedostatek podmínky řízení. Takový procesní úkon totiž učinila osoba, která k němu není procesně způsobilá.¹⁶⁶ Podmínka právního zastoupení musí existovat po celou dobu řízení, nestačí, když by osoba byla v době podání odvolání ještě zastoupena, ovšem později v řízení již nikoliv.¹⁶⁷ Taková věc by byla ukončena procesním rozhodnutím, a nikoliv rozhodnutím ve věci samé. Nedostatek podmínky řízení je odstranitelný, dokonce i již učiněné procesní úkony může následně advokát zhojit tím, že je schválí. Povinnost zastoupení advokáta nezabraňuje straně účastnit se jednání, na kterém může tvrdit nové skutečnosti či opravovat nebo odvolávat tvrzení advokáta.¹⁶⁸ Stejně jako v rakouské úpravě, za situace, kdy by se účastník dostavil na jednání bez zastoupení advokátem, k jeho účasti se nepřihlíží a v jistých případech může být vydán například rozsudek pro zmeškání.¹⁶⁹

Účel ustanovení, které zavádí povinnost být zastoupen advokátem ve výše vymezených případech, je shledáván jednak ve veřejném zájmu, když míří na řádný výkon spravedlnosti. A to zejména tím, že účast advokáta má zajistit správné vymezení předmětu sporu a zajistit efektivitu a ekonomii ústního jednání a zároveň i řízení jako celku. Jednak je to i prostředek pro dosažení rovnosti stran a objektivního vedení sporu. V druhé řadě je účel spatřován

¹⁶² Tamtéž, s. 318

¹⁶³ BURGERMEISTER, Udo. § 78 ..., s. 317

¹⁶⁴ Tamtéž

¹⁶⁵ Aktuální znění: německý zákon č. 2586,2587/2008 BGBl, o řízeních ve věcech rodinněprávních (FamFG) §114 odst 4, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁶ Usnesení Vrchního zemského soudu Düsseldorf (OLG) ze dne 12. června 1980, sp. zn. 6 UF 177/79

¹⁶⁷ BURGERMEISTER, Udo. § 78 ..., s. 313

¹⁶⁸ Tamtéž

¹⁶⁹ Redakce. *Anwaltpflicht: Wann müssen Sie einen Anwalt hinzuziehen?* [online]. dahag.de, 25. července 2019 [cit. 3. dubna 2022]. Dostupné z <https://www.dahag.de/c/ratgeber/zivilprozessrecht/anwaltpflicht>

i v ochraně přímých účastníků sporu, a to již před zahájením řízení, když jejich nároky podléhají kritickému posouzení advokátem, ale zrovna tak i při vedení sporu, kdy účastníkovi je zajištěno, že bude pečlivě dodržováno všech procesních pravidel.¹⁷⁰ Advokátní přímus má mimo jiné zabezpečit, aby podání byla odborně zpracovaná a obsahovala co nejvýstižněji skutkové a právní posouzení s ohledem na hladký průběh řízení před soudem.¹⁷¹ Dle mého názoru je takové odůvodnění racionální a odpovídá i tomu, co řeším v kapitole týkající se lidskoprávního exkurzu. Ani německý federální Ústavní soud (Bundesverfassungsgericht) či federální Nejvyšší soud (Bundesgerichtshof), nevnímá toto ustanovení jako porušení práva být slyšen zakotveného v německé ústavě a zároveň ani jako porušení čl. 6 EÚLP.¹⁷²

4.3. Slovenská právní úprava

Na Slovensku dlouhou dobu byla účinná úprava obdobná té naší. Vycházela ze stejného zákona č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok, ovšem lišil se v novelách. Na rozdíl od našeho zákonodárce se ten slovenský rozhodl opustit cestu neustálého novelizování staré úpravy a vytvořil nové procesní předpisy upravující civilní proces – mezi které patří zákon č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok. Z tohoto důvodu si myslím, že je vhodné nahlédnout i do právní úpravy této země, považuji úpravu za modernější. Zároveň vznikala v demokratickém státě a bude pravděpodobně mnohem lépe odrážet jeho principy. Zároveň i přesto, že slovenská úprava civilního procesu neupravuje advokátní přímus tak široce, jako Rakousko či Německo, je stále daná povinnost širšího rozsahu než u nás.

Již v rámci úvodní části zákona, týkající se základních principů je v čl. 13 odst. 2 CSP uvedeno, že „*zákon ustanoví, kedy je zastúpenie povinné a v ktorých prípadoch je strana sporu povinná byť zastúpená advokátom.*“¹⁷³ Samotné vymezení advokátního přímusu nalezneme v § 90 CSP, který stanoví, že strany musí být zastoupeny advokátem v řízeních, které souvisí s konkursem či restrukturalizací, dále ve sporech vzniklých z hospodářské soutěže či z nekalé soutěže, ve sporech plynoucích z porušení práva na obchodní tajemství a ve sporech týkajících se ochrany duševního vlastnictví. Dalším ustanovením, které povinnost zastoupení zavádí je § 429 CSP, a to pro dovolací řízení. V § 91 CSP je možné narazit naopak na omezení zastoupení. Zde dle mého nelze hovořit o relativním advokátním přímusu, jak je stanoven v rakouské právní úpravě, jelikož zde

¹⁷⁰ BURGERMEISTER, Udo. § 78 ..., s. 312

¹⁷¹ Tamtéž, s. 318

¹⁷² Usnesení Federálního Ústavního soudu Německa (Bundesverfassungsgericht) ze dne 12. května 1993, sp. zn. 1 BvR 582/93 a Usnesení Federálního nejvyššího soudu Německa (Bundesgerichtshof) ze dne 11. července 2018, sp. zn. XI ZB 17/18

¹⁷³ Aktuální znění: slovenského zákona č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, čl. 13 odst. 2, ve znění pozdějších předpisů

není nakázáno zastoupení primárně advokátem, ale osobou, která má vysokoškolské právní vzdělání druhého stupně. Slovenská právní úprava není natolik přísná.

Pokud se zaměříme na vymezení rozsahu, jde opět o odlišnou variantu než u předchozích úprav. Slovensko se vydává vymezením specializovaných právních věcí, jichž se předmět sporu týká. Povinné zastoupení se stejně jako u předchozích úprav týká obou stran sporu. Pokud jde například o vedlejšího účastníka, tak ten v řízení nepotřebuje být zastoupen advokátem, vzhledem k tomu, že zákon výslovně stanovuje povinnost pouze stranám.¹⁷⁴ Zároveň tato podmínka je určena všeobecně, tedy jediná rozhodující věc je druh sporu a v těchto sporech se potom advokátní přímus vyskytuje po celou dobu řízení, tedy již u soudu prvního stupně a na všechny úkony. Pro dovolací řízení se vyžaduje zastoupení advokátem nehledě na předmět sporu. Zastoupení zde funguje obdobně, jako v naší právní úpravě, a to pro osobu dovolatele.¹⁷⁵ Na rozdíl od předchozích dvou úprav je na Slovensku advokátní přímus stanoven úžeji. Slovenská úprava stanovuje pět kategorií sporu, kde se advokátní přímus stanoví, tento výčet sporů je taxativní a není možné ho nijak modifikovat.¹⁷⁶

Stejně jako v předchozích úpravách i slovenský zákonodárce zavádí výjimky z této povinnosti. Tyto vychází přímo z § 90 odst. 1 písm. a) a b) CSP – v obou případech jde o to, že strana, která dosáhla vysokoškolského právního vzdělání druhého stupně, nemusí být zastoupena advokátem. V případě fyzické osoby tohoto vzdělání musí dosáhnout sama strana a v případě osoby právnické to musí být její zaměstnanec či člen, který za ni jedná. Na rozdíl od předchozích dvou právních úprav se výjimky týkají pouze vlastností (vzdělání) strany, a nikoliv určitých úkonů. Zároveň není, jako v předchozích úpravách, nutné vyjímát určité druhy řízení, a to vzhledem k tomu, jak je povinnost zastoupení advokátem stanovena v CSP. Jmenovaným vzděláním se rozumí vzdělání druhého stupně v studijním oboru právo na právnické fakultě vysoké školy na Slovensku, popřípadě uznany doklad o dokončení obdobného vzdělání v zahraničí.¹⁷⁷ Následně § 91 CSP opět vymezením druhů řízení určuje, kde se strana sice nemusí nechat zastoupit, ale v případě, že tak chce učinit, musí to být osobou, která má právní vysokoškolské vzdělání druhého stupně. Ustanovení takto stanovuje ve sporech z ochrany osobnosti, ve věcech ochrany vyplývající ze zákona o hromadných sdělovacích prostředcích, ve věcech šekových a směnečných či jiných cenných papírů a ve sporech podnikatelů vyplývajících z jejich podnikatelské činnosti. Obdobně vymezuje určité spory i rakouská právní úprava.

¹⁷⁴ SEDLAČKO, František. § 90 In: ŠTEVČEK, Marek. FICOVÁ, Svetlana. Baricová, Jana a kol. *Civilný sporový poriadok*. Komentár. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 306

¹⁷⁵ SEDLAČKO, František. § 90..., s. 307

¹⁷⁶ Tamtéž

¹⁷⁷ SEDLAČKO, František. § 90..., s. 308

Avšak slovenská právní úprava není natolik přísná, když nepožaduje zastoupení advokátem, ale pouze osobou s vysokoškolským právním vzděláním.

Stejně jako u předchozích úprav, pokud osoba nesplní povinnost zastoupení advokátem, jde o odstranitelný nedostatek procesní podmínky. Je úkolem soudu pokusit se o odstranění tohoto nedostatku a v případě jeho odstranění se i kroky, které strana učinila bez zastoupení považují za kroky v zastoupení.¹⁷⁸ Pokud by strana nedostatek podmínky řízení neodstranila, tak dle výslovného znění § 90 odst. 2 se k jejím úkonům v řízení nepřihlíží. Úkony strany nevyvolávají ve vztahu k soudu žádné účinky a soud v řízení postupuje, jako by je strana neučinila. Jediným následkem nemusí být pouze zastavení řízení, ale bude záležet na konkrétním úkonu. Řízení se zastaví v případech úkonů strany, kterými se řízení zahajuje. Pokud jde o úkony, kterými strana disponuje řízením, prostředky procesní obrany apod., tak soud v řízení pokračuje, jako by nebyly učiněny. Při účasti na ústním jednání může nepřítomnost advokáta vést k vydání rozsudku pro zmeškání.¹⁷⁹ Platí zde obdobné následky, jako u německé a rakouské úpravy. Pro nesplnění relativní povinnosti zastoupení osobou s právnickým vzděláním dle § 91 CSP nebudou následky stejné a neuplatní se analogicky pravidlo stanovené pro absolutní advokátní přímus. Naopak do doby, než soud v takovém případě vydá usnesení o tom, že se právní zastoupení nepřipouští, přihlíží se ke všem dříve učiněným krokům v řízení. Toto usnesení totiž nemá zpětnou účinnost.¹⁸⁰

Zavedení advokátního přímusu v daných sporech se odůvodňuje jejich náročností jak v oblasti hmotného, tak procesního práva. Tento institut má v slovenském civilním řízení zajišťovat jeho efektivní průběh a výkon spravedlnosti.¹⁸¹ Jednou z hlavních myšlenek rekonstrukce slovenského civilního procesu byla právě snaha o zvýšení efektivity a hospodárnosti řízení.¹⁸² Role advokáta má vliv na urychlení řízení i v tom, že soud dle § 160 CSP nemá vůči stranám rozsáhlou poučovací povinnost. Zároveň dle doktora Sedlačka „*odborná kvalifikácia advokáta navyše vytvára vhodný predpoklad na vecnú a účelnú právnu argumentáciu stran prostredníctvom ich zástupcov, smerujúcu k efektívnému prejednaniu a rozhodnutiu veci bez zbytočných prieťahov.*“¹⁸³ Mimo je účel spatřován i v samotné ochraně stran, když advokát musí dosahovat určitých kvalit, které jsou regulovány zákonem, zároveň má advokát odpovědnost za škodu, která byla učiněna v souvislosti

¹⁷⁸ SEDLAČKO, František. § 90..., s. 309

¹⁷⁹ Tamtéž

¹⁸⁰ SEDLAČKO, František. § 91..., s. 313

¹⁸¹ Tamtéž, s. 306

¹⁸² MEŇHARTOVÁ, Sandra. *Obligatorne zastúpenie v civilnom procese v kontexte slovenskej a rakúskej právnej úpravy*. PRÁVNE ROZPRÁVY ON-SCREEN II. – Sekcia súkromného práva, online vedecká konferencia. [online], 13. listopadu 2020 [cit. 4. dubna 2022], s. 114. Dostupné z:

<https://www.prf.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=6779>

¹⁸³ SEDLAČKO, František. § 90..., s. 307

s výkonem advokacie.¹⁸⁴ Odůvodnění institutu se opět podobá jednak předchozím úpravám, ale i závěrům, ke kterým dospívám v předchozích kapitolách. V případě relativní povinnosti právního zastoupení dle § 91 je účel spatřován opět v ochraně stran v uvedených sporech, které jsou složité z hmotněprávního a procesního hlediska. Jejich složitost není natolik vysoká, aby bylo nutné vyžadovat zastoupení pouze advokátem.¹⁸⁵ Dle doktríny rozsah povinnosti zastoupení advokátem v civilním soudním řízení není shledáván v rozporu s čl. 6 EÚLP a nelze ho chápat jako úplné omezení přístupu k soudu.¹⁸⁶ V této souvislosti je opět nutné myslet i na právní pomoc, jež je zakotveno v Ústavě SR, přičemž ústavní soud judikoval, že právní pomoc musí být dostatečně kvalifikovaná a k jejímu poskytování jsou kvalifikováni především advokáti.¹⁸⁷ V případě nemajetných osob řeší ustanovení advokáta k tomuto účelu vytvořený orgán (Centrum právní pomoci), který je spravován Slovenskou advokátní komorou.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Redakce. *Povinné zastúpenie* [online]. sak.sk, 2019 [cit. 4. dubna 2022]. Dostupné z: https://www.sak.sk/web/sk/cms/service/representation/section/civil/_event/open?web%2Fsk%2Fcms%2FcloseBanner=1&fbclid=IwAR0KK_sTFYukz6Qt4RkApMUewrYaQNAaLyRRBbZVtQmr4iNcetUiwflLuRyM

¹⁸⁵ SEDLAČKO, František. § 90..., s. 311

¹⁸⁶ MEŇHARTOVÁ, Sandra. *Obligatórne zastúpenie v civilnom ...*, s. 115

¹⁸⁷ Usnesení Ústavního soudu Slovenské republiky ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 148/2006

¹⁸⁸ SEDLAČKO, František. § 89..., s. 301

5. Vlastní návrh podoby advokátního přímusu

V předchozích kapitolách jsem se věnoval povinnosti zastoupení advokátem v civilním soudním řízení z pohledu úpravy aktuálně platné, historické či zahraniční. Mým cílem v této kapitole je na základě výše zjištěného dojít k mé představě vhodného fungování tohoto institutu v naší právní úpravě *de lege ferenda*. Zabývat se budu zejména nastavením rozsahu, výjimek a následku nesplnění takové povinnosti.

Povinnost zastoupení advokátem u soudu by měl být institut, který jednak chrání práva stran v řízení a jednak napomáhá plynulému fungování soudů. Je samozřejmé, že zavedení institutu do všech řízeních by bylo absurdní, vzhledem k tomu, že náročností se tato řízení liší. V mnoha případech by to pak již mohlo znamenat znemožnění přístupu k soudu. Myslím si, že tento institut by měl být zaveden primárně v rámci řízeních sporných, vzhledem k zásadám, jimiž je sporné řízení ovládáno. V nesporných řízeních, kde není role stran tak silná, dle mého názoru není nutné zavádět tuto podmínku. Po vzoru Rakouska by mohlo být uvažováno maximálně nad podobou relativní povinnosti zastoupení. Absolutní advokátní přímus je spíše relevantní zavádět ve věcech sporných, které bývají buď složité ve vedení řízení, a věcech, které mají silný dopad do sféry účastníka. Takového přístupu si lze všimnout i v zahraničních úpravách.

Nejrozumnější faktory, které úprava může sledovat jsou hodnota předmětu řízení, věcná příslušnost soudu nebo vymezení konkrétních druhů řízení. Co se týče hodnoty sporu, tak zde můžeme sledovat určité větší ohrožení práv účastníka. Chybný postup ve věci by pro něj mohl znamenat významný zásah do jeho majetkové sféry, přičemž za jistých situací nemusí být možné předchozí chyby napravit. Vedení neúčelného řízení může mít vliv například na promlčení nároku. Advokát v tomto řízení může být pro účastníka vhodný, neboť jednak zajistí, že v řízení bude postupováno bez chyb a v případě nějaké chyby při výkonu advokacie nastupuje jeho odpovědnost, pro kterou je pojištěný. Na druhou stranu nelze dle mého názoru presumovat vztah složitosti a vysoké hodnoty sporu.

Hodnota sporu nemusí souviset se složitostí sporu jako takovou, je možné narazit na spory týkající se nějaké smlouvy o zápůjčce na vysokou hodnotu, kde právní stránka věci nebude náročná a ani v rámci řízení nemusí být větší problémy s tvrzením a prokazováním skutečností. Je zároveň otázkou, jakým způsobem hodnotu sporu nastavit. Sám za sebe nejsem příznivcem zakotvování pevných částek do zákonů, a to zejména z toho důvodu, že tato částka nebude odpovídající z dlouhodobého hlediska. Z důvodů inflace a měnící se ekonomické úrovně státu může často docházet k tomu, že částka, která je v zákoně uvedena, již nebude sloužit svému účelu a bude nutné zákon zbytečně novelizovat. Zároveň si nemyslím, že by bylo věc vhodné vložit do

rukou moci výkonné a nechat úpravu výše částky například na vyhlášce ministerstva spravedlnosti či nařízení vlády. Tento postup je nepřijatelný, jelikož by moc výkonná měla podstatný vliv na ovlivňování práva na přístup ke spravedlnosti. Další problém vidím u řízení, jejichž předmět je neocenitelný, popřípadě těžce ocenitelný. Například u žaloby o určení vlastnického práva k nemovitosti nebude relevantní, jaká je cena nemovitosti a její zjišťování by bylo neúčelné. Tomuto se soudy již věnovaly, a to v otázce zjišťování ceny nemovitosti jen pro účely vyčíslení nákladů řízení, kdy je nutné zvažovat právě hospodárnost řízení.¹⁸⁹ Z těchto důvodů si myslím, že není vhodné vymezovat hranici pro advokátní přímus hodnotou sporu, ale sledovat spíše jiná hlediska. Ačkoliv může takové opatření chránit práva stran, tak v případě hodnoty sporu je přiléhavější nechat na jejich úvaze, zda se nechají advokátem zastoupit.

Dalším hlediskem může být vymezení určitých druhů sporů, obdobně jako ve slovenské právní úpravě. Takové určení již mnohem lépe naplňuje i účel hladkého průběhu řízení, neboť zajisté lze vymezit spory, které jsou složité, a to z hlediska hmotného i procesního práva. V určitých sporech může být sledován i vyšší zájem na ochraně slabší strany, typicky spotřebitele. Ochrana spotřebitele by se mohla do určité míry odrážet i v procesní úpravě, kde by zastoupení mohlo mít velký vliv na rovnost stran.¹⁹⁰

Vhodnější bude dle mého názoru pracovat spíše s věcnou příslušností soudu, jelikož složitější věci už zákonodárce vymezil, a to tím, že jejich projednání v prvním stupni vložil do rukou krajských soudů.¹⁹¹ Stejně tak ve věcech odvolání je aplikace povinného zastoupení advokátem přínosná. Výše je již zmiňováno, že hlavním (a nejlépe konečným) by mělo být rozhodování soudu prvního stupně a neměla by se vést nekonečná odvolávací šaráda. Odvolání by mělo být podáváno ve věcech, kde to opravdu splňuje svůj účel, a zároveň by odvolání mělo dosahovat vyšší kvality právní argumentace. Odvolací soud by se s ním mohl vypořádat co nejdříve. Pokud se zaměříme na statistiky, tak samotné odvolání se průměrně v ČR (údaje za rok 2020) podává v 8,16 % případů, přičemž ke změně rozsudku dochází pouze ve 42 % případů.¹⁹² To znamená, že v 58 % je podané odvolání nadbytečné nebo trpí jinou vadou. Dle mého názoru by zavedení advokátního přímusu mohlo mít vliv na samotný počet odvolání a jejich poměr úspěšnosti, což by mohlo vést k odlehčení práce odvolacích soudů a jejich lepšímu a rychlejšímu fungování. Domnívám se, že nejvhodnější je stanovení hlediska směrem k věcné příslušnosti

¹⁸⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2019, sp. zn. 29 Cdo 219/2018

¹⁹⁰ KRÍVÁČKOVÁ, Jana. Ochrana spotřebitele jako slabší strany v civilním soudním řízení. *Acta Iuridica Olomuncensia*, 2019, Vol. 14, No. 2, s. 124

¹⁹¹ HROMADA, Miroslav. § 9 [Věcná příslušnost]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, a kol. *Občanský soudní řád*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 30, marg. č. 6.

¹⁹² Ministerstvo spravedlnosti ČR. *České soudnictví 2020: Výroční statistická zpráva.*, vydáno v roce 2021 [cit. 10.4.2022]. s. 36-38. Dostupné z: https://justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2020.pdf/43b3020e-fc02-44a4-bb2c-a124ce85f57b

soudu. Advokátní přímus by se dotýkal řízení vedenými před krajskými a vyššími soudy. Takové opatření by dopadalo jednak na odvolací řízení, ale i na řízení, která se v prvním stupni projednávají před krajským soudem. Vhodné by zajisté bylo stanovit povinnost zastoupení i pro žalobu na obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost, kterou sice projednávají soudy prvního stupně (i okresní), ale jde opět o prostředky, jejichž uplatnění je složitější.

Ohledně výjimek si myslím, že stačí zachovat ty, které platí i pro dovolací řízení již nyní – a to dosažení vysokoškolského právního vzdělání. Zákodárce i nejvyšší soudy tuto výjimku považují za dostačující a rozumnou pro řízení o dovolání (viz. první kapitola). Nemyslím si, že je třeba vyžadovat její zpřísnění, po vzoru rakouské úpravy. Stejně je vhodné zachovat možnost případného zastoupení jiným právním povoláním, ve věcech, pro která mají oprávnění dle zvl. zákona (např. notáři). Nově by mohla být výjimka stanovena i pro odvolání, co do nákladů řízení (obdobně jako v německé úpravě). V takovém případě si totiž nemyslím, že by bylo nutné, aby strana byla právně zastoupena. Nejde zde o složitou právní argumentaci a toto odvolání nemá samotný vliv na rozhodnutí ve věci samé.

Následek nesplnění této povinnosti by měl být spojen s nedostatkem procesní způsobilosti k procesním úkonům. Zákodárce by vymezoval řízení, která obnáší vyšší náročnost, kde laická strana by pro své úkony neměla dostatek procesní způsobilosti. Nemohla by jednat samostatně, ale potřebovala by zastoupení advokátem. Procesní způsobilost by v těchto řízeních nebyla vázána pouze na svéprávnost, tak jak určuje § 20 odst. 1 nyní.

Jednalo by se o odstranitelný nedostatek podmínky řízení. O jeho odstranění by se měl pokusit soud způsobem uvedeným v § 104 OSŘ. Pokud by se ani po takovém postupu nepodařilo nedostatek podmínky řízení odstranit, veškeré učiněné úkony strany by byly neúčinné. Jednoduše by se k úkonům provedeným bez zastoupení advokátem nemělo přihlížet, což může mít za následek jednak zastavení řízení nebo i vydání rozsudku pro zmeškání (zde obdobně, jako v zahraničních úpravách). Procesní úkony účastníka, který by byl zatížen nedostatkem procesní podmínky z důvodu nedostatku procesní způsobilosti by mohl být na základě výzvy soudu odstraněn. V případě, že by k odstranění nedošlo, řízení by bylo z tohoto důvodu zastaveno. Pokud by šlo o jiný úkon účastníka řízení, kterým není řízením disponováno, následkem by bylo, že k tomuto úkonu nebude přihlíženo (tedy jako by nebyl učiněn vůbec). Toto by platilo například pro vyjádření žalovaného ve věci samé nebo také na účast při ústním jednání. Na prvním jednání ve věci by to mohlo mít za následek vydání rozsudku pro zmeškání.

Tento přístup by byl odlišný od momentálního posuzování advokátního přimusu, jako zvláštní podmínky dovolacího řízení. A to primárně z důvodu nutnosti vztáhnout následky na obě strany, nikoliv pouze na osobu dovolatele, jak činí momentální úprava.

Závěr

V rámci své práce jsem se snažil o zjištění, zda by rozšíření povinnosti zastoupení advokátem bylo vhodné a zda by prospělo českému civilnímu řízení. K dosažení tohoto cíle jsem si stanovil několik dílčích otázek, které řeším v jednotlivých kapitolách. Nejprve jsem představil, jakým způsobem v českém právním řádu obecně funguje advokátní přímus se zaměřením na jeho funkčnost zejména v civilním soudním řízení. V rámci této kapitoly byly řešeny důležité prvky institutu zastoupení obecně, jeho vlastní účel a přínos pro strany sporu v řízení před soudem. Již v rámci této kapitoly si lze povšimnout, že institut není bezúčelný a jeho fungování napomáhá zejména v řízeních, jejichž vedení je právně náročné. Zároveň je povinného zastoupení advokátem využíváno poměrně poskrovnu, a to před vrcholnými soudy.

Proto jsem se následně z aktuální úpravy přesunul do té historické, ve které jsem zjistil, že advokátní přímus na našem území dlouhá léta fungoval v mnohem širším měřítku a dopadal i na některá řízení před soudy prvního stupně. V rámci historického vývoje byli řešeny i důvody, pro něž bylo od advokátního přímusu ustoupeno. Došel jsem k tomu, že podstatný dopad na to měl nástup totalitního státu, jež civilní proces zaplevelil socialistickou doktrínou. Z civilního procesu tak zmizela povinnost zastoupení advokátem, stejně jako další instituty a principy fungování demokratického civilního řízení. Ačkoliv bylo po roce 1989 přistoupeno k demokratizaci procesních předpisů, samotný advokátní přímus se do své původní podoby již nevrátil.

Po tomto krátkém exkurzu do historie jsem se zabýval otázkou souladnosti povinností zastoupení se základními právy. Vytyčil jsem zejména právo na spravedlivý proces a jeho prvky, kterých se zkoumaný institut může dotknout. Jeho zavedením by největší zásah mohlo utrpět právo na přístup k soudu, avšak na základě doktríny a judikatury ÚS a ESLP lze dospět k závěru, že nemusí jít o přímý zásah do tohoto práva. A i pokud by takové opatření bylo bráno, jako narušení práva na přístup k soudu, bude tento zásah v mnoha případech racionální a přiměřený. Stručně jsem se věnoval právu chudých, které má bránit tomu, aby nemajetným lidem nebylo upíráno právo na přístup k soudu. Samotné nastavení institutu je závislé na mnoha přístupech a netroufám si z důvodu kapacity mé práce na jeho větší rozbor. V rámci práva chudých je vhodné mimo jiné zjistit, zda systém právní pomoci je v české právní úpravě nastaven dostatečně.

V neposlední řadě jsem se zaměřil na systém, kterým povinné zastoupení advokátem funguje v právních řádech, jež svými principy a fungováním blíží našemu. Docházím k tomu, že pravděpodobně nejširší advokátní přímus se z porovnávaných nachází v rakouské právní úpravě, naproti tomu nejužší je stanoven ve slovenské právní úpravě. Je další otázkou, z jakého

důvodu to může být a zda na vnímání tohoto institutu nemůže mít vliv myšlení, které bylo dlouhou dobu ovlivněno socialistickou ideologií.

V poslední kapitole jsem uvažoval nad konkrétním návrhem *de lege ferenda*, jež vychází z výše uvedených poznatků. Mám tak za to, že stanovený cíl mé práce se mi podařilo dosáhnout. Neshledávám důvody, jež by bránily racionálnímu rozšíření advokátního přímusu. Naopak si myslím, že by českému soudnictví mohl takový krok prospět. Je samozřejmé, že nelze institut svévolně vnést do každého řízení, kde by v některých případech neplnil svůj účel.

Praxe k této problematice zaujímá převážně pozitivní přístup. Advokátní komora¹⁹³ ani soudcovská unie nevyjadřuje nesouhlas se zavedením institutu. Určité výtky se týkaly spíše odůvodnění zavedení advokátního přímusu v rámci věcného návrhu civilního řádu soudního pouhým odkazem na zahraniční úpravy.¹⁹⁴ Stále jde o problematiku, která se dotýká i politických a společenských představ. Zavedení povinnosti být zastoupen advokátem je spojeno s dalšími výdaji ze státního rozpočtu. Je tak k diskuzi, jak široce a pro jaká řízení by měl být advokátní přímus zaveden. Sám zastávám názor, že ve většině prvostupňových řízení není jeho zavedení nutné. Výjimkou jsou řízení vedená před krajským soudem, popřípadě žaloby na obnovu řízení a pro zmatečnost. Naopak pro odvolací řízení mi tento institut přijde velmi přínosný. Někteří autoři sice argumentují, že zavedení povinnosti až v odvolacím řízení není dostatečné, jelikož v něm nelze napravit chyby, kterých se strana dopustila v řízení prvního stupně.¹⁹⁵ Ohledně toho se domnívám, že vystupování strany v řízení bez zastoupení je spíše její odpovědností a není tak nutné nadbytečně zasahovat do jejího rozhodnutí (až na výše zmíněné složité věci).

Zajímavé by bylo zjištění, jaké důsledky by toto zavedení mělo v praxi. Tedy v kolika řízeních již za momentální úpravy jsou strany zastoupeny advokátem. Pokoušel jsem se prostřednictvím žádostí o poskytnutí informace nějaké statistiky získat, bohužel soudy takové statistiky nevedou a nebylo možné jich dosáhnout. Nezbyvá tedy než vyčkat, jak se k samotnému směřování civilního procesu postaví nová rekodifikační komise.

¹⁹³ LAVICKÝ, Petr. a kol. *Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie*. [online], bulletin-advokacie.cz, 9. dubna 2018 [cit. 10.4.2022]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/vecny-zamer-civilniho-radu-soudniho-z-pohledu-advokacie>

¹⁹⁴ DIMUN, Petr. *Špičky justice podrobily záměr civilního řádu soudního drtivé kritice a odmítly ho jako Cimrmanovu pohádku* [online]. ceska-justice.cz, 22. listopadu 2018 [cit. 8. dubna 2022]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2018/11/spicky-justice-podrobily-zamer-civilniho-radu-soudniho-drtive-kritice-odmitli-jako-cimrmanovu-pohadku/>

¹⁹⁵ LAVICKÝ, Petr. a kol. *Věcný záměr civilního ...*

Zdroje

Monografie a komentářová literatura

- 1) BARTOŇ, Michal a kol. *Základní Práva*, 1. vydání. Praha: Leges, 2016, 608 s.
- 2) BLAŽEK, Tomáš a kol. *Soudní řád správní. Online komentář*. [online databáze] Praha: C. H. Beck, 2016 [cit. 19.1.2022]. Dostupné z databáze: beck-online.cz
- 3) BOBEK, Michal. MOLEK, Pavel. ŠIMÍČEK, Vojtěch. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 1001 s.
- 4) ČERMÁK, Karel. *Advokacie a úvahy související*. Praha: Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořinkové a Jana Tuláčka, 2000, 230 s.
- 5) FILIP, Jan, HOLLÄNDER, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Zákon o Ústavním soudu*. 2. vydání Praha: C. H. Beck, 2007, 944 s.
- 6) FUCIK, Robert a kol. *Österreichisches und Europäisches Zivilprozessrecht. Taschenkommentar*. Vídeň: MANZ, 2011, 1050 s.
- 7) HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní I-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, 988 s.
- 8) HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. Praha: C. H. Beck, 2013, 98 s.
- 9) HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, 1456 s.
- 10) KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, 1696 s.
- 11) KONECNY, Andreas. FASCHING, Hans. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen EGZPO §§ 1 - 73b ZPO*. Vídeň: MANZ, 2011, 1130 s.
- 12) LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2022, 2296 s.
- 13) LAVICKÝ, Petr. BÍLKOVÁ, Jana. ČUHELOVÁ, Kateřina a kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář*. [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 20.1.2022]. Dostupné z: databáze noveaspi.cz
- 14) MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 573 s.
- 15) NEMEŠKALOVÁ KOSINOVÁ, Alžběta. *Podjatost soudců v rozhodovací praxi vrcholných soudů ČR*. Praha: C. H. Beck, 2021, 256 s.
- 16) PRÜTTING, Hanns. Markus GEHRLEIN a kol. *Zivilprozessordnung: Kommentar*. 12. vydání. Kolín: Luchterhand Verlag, 2020, 3725 s.
- 17) STANISLAV, Antonín. *Dovolání s akcentem na ústavněprávní konformitu*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 111 s.

- 18) SVEJKOVSKÝ, Jaroslav, VYCHOPEŇ, Martin, KRYM, Ladislav, PEJCHAL, Aleš a kol. *Zákon o advokacii*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 656 s.
- 19) SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. *Občanský soudní řád*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1840 s.
- 20) SVOBODA, Karel. ŠÍNOVÁ, Renáta. HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces: Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 458 s.
- 21) ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád I, II, III*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 4720 s.
- 22) ŠTEVČEK, Marek. FICOVÁ, Svetlana. Baricová, Jana a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, 1544 s.
- 23) VANTUCH, Pavel. In: VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 1280 s.
- 24) VOJÁČEK, Ladislav. SCHELLE, Karel. KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2. vydání, 2010, 704 s.
- 25) WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 931 s.
- 26) ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 280 s.

Odborné články a internetové zdroje

- 27) DIMUN, Petr. *Špičky justice podrobily záměr civilního řádu soudního drtivě kritice a odmítly ho jako Cimrmanovu pohádku* [online]. ceska-justice.cz, 22. listopadu 2018 [cit. 8. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2018/11/spicky-justice-podrobily-zamer-civilniho-radu-soudniho-drtive-kritice-odmitli-jako-cimrmanovu-pohadku/>
- 28) HAMULÁKOVÁ, Klára. Posuzování přípustnosti opravných prostředků z hlediska „bagatelnosti“. *Právní rozhledy*, 2020, č. 22, s. 763-769
- 29) HOLAS, Jan. Limity donucení k využití mediace. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, č. 2, s. 291-308
- 30) IŠTVÁNEK, František, SPÁČIL, Jiří. Quo vadis, dvojinstanční zásado.... *Právní rozhledy*, 2006, č. 20, s. 727-730
- 31) JURÁŠ, Marek. Advokátský proces na pozadí rekodifikací civilních kodexů. *Právní rozhledy*, 2012, č. 22, s. 789-795
- 32) KŘÍVÁČKOVÁ, Jana. Ochrana spotřebitele jako slabší strany v civilním soudním řízení. *Acta Iuridica Olomuncensia*, 2019, Vol. 14, No. 2, s. 124

- 33) LAVICKÝ, Petr. WITNEROVÁ, Alena. DOBROVOLNÁ, Eva. a kol. *Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie*. [online], bulletin-advokacie.cz, 9. dubna 2018 [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/vecny-zamer-civilniho-radu-soudniho-z-pohledu-advokacie>
- 34) MEŇHARTOVÁ, Sandra. *Obligátorné zastúpenie v civilnom procese v kontexte slovenskej a rakúskej právnej úpravy*. [online] PRÁVNE ROZPRÁVY ON-SCREEN II. – Sekcia súkromného práva, online vedecká konferencia, 13. listopadu 2020 [cit. 4. 4. 2022], Dostupné z: <https://www.prf.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=6779>
- 35) PASEKOVÁ, Eva. *Místopředseda NS Šuk předsedá nové komisi pro civilní řád soudní*. [online]. ceska-justice.cz, 21. června 2022 [cit. 8. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/07/mistopredseda-ns-suk-predseda-nove-komisi-pro-civilni-rad-soudni/>
- 36) PIKOVÁ, Petra. *Právo nemajetných občanů na právní ochranu – o právu chudých v minulosti i současnosti*. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 3, s. 39-48
- 37) ŠUSTOVÁ, Jana. *Advokátní přímus dnes a zítra*. *Právní rozhledy*, 2014, č. 22, s. 763-769
- 38) Redakce. *Anwaltpflicht – FAQs* [online]. wko.at, 1. července 2021 [cit. 2. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.wko.at/service/wirtschaftsrecht-gewerberecht/Anwaltpflicht - FAQs.html>
- 39) Redakce. *Anwaltpflicht: Wann müssen Sie einen Anwalt hinzuziehen?* [online]. dahag.de, 25. července 2019 [cit. 3. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.dahag.de/c/ratgeber/zivilprozessrecht/anwaltpflicht>
- 40) Redakce. *How Litigation Finance Works* [online]. bloomberglaw.com, 24. února 2020. Dostupné z: <https://pro.bloomberglaw.com/brief/how-litigation-finance-works/>
- 41) Redakce. *Ich will jemanden klagen*. [online]. oesterreich.gv.at, 3. března 2022 [cit. 2. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/zivilrecht/1/Seite.html
- 42) Redakce. *Kosten und Verfahrenshilfe* [online]. oesterreich.gv.at, 2. března 2022 [cit. 2. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/zivilrecht/2/Seite.html
- 43) Redakce. *Povinné zastúpenie* [online]. sak.sk, 2019 [cit. 4. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.sak.sk/web/sk/cms/service/representation/section/civil/_event/open?web%2Fsk%2Fcms%2FcloseBanner=1&fbclid=IwAR0KK_sTFYukz6Qt4RkApMUewrYaQNAaLyRRBbZVtQmr4iNcetUiwfLuRyM
- 44) Redakce. *Postulationsfähigkeit* [online]. rechteasy.at, 24. listopadu 2010 [cit. 2. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.rechteasy.at/wiki/postulationsfaehigkeit/>

Právní předpisy

- 45) zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
- 46) zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 47) Listina základních práv Evropské unie, ve znění publikované v Úředním věstníku EU C 303 ze dne 14. 12. 2007.
- 48) zákon č. 150/2002 Sb., správní řád soudní, ve znění pozdějších předpisů
- 49) zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
- 50) zákon č. 182/1993 Sb., zákon o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů
- 51) Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením Předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- 52) zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- 53) zákon č. 358/1992 Sb., notářský řád, ve znění pozdějších předpisů
- 54) Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících ve znění pozdějších předpisů
- 55) zákon č. 141/1964 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- 56) zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- 57) zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 519/1991 Sb.
- 58) zákon č. 319/1948 Sb., zákon o zlidovění soudnictví, v původním znění
- 59) zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, v původním znění
- 60) zákon č. 113/1895 ř.z. o soudním řízení v občanských rozepřích právních ve znění předpisů jej měnících a doplňujících do dne 31.12.1947
- 61) rakouský zákon č. 111/2003 BGBl., Außerstreitgesetz, ve znění pozdějších předpisů
- 62) rakouský zákon č. 113/1985 RGBl., Zivilprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů
- 63) německý zákon č. 2586,2587/2008 BGBl, o řízeních ve věcech rodinněprávních (FamFG), ve znění pozdějších předpisů
- 64) německý zákon BGBl. I S. 3202, ber. 2006 S. 431, 2007 S. 1781 – Zivilprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů
- 65) německý zákon č. 1007/1975 BGBl, o soudnictví (Gerichtsverfassungsgesetz), ve znění pozdějších předpisů
- 66) slovenský zákona č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, čl. 13 odst. 2, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

- 67) Usnesení ÚS ze dne 5. ledna 2022, sp. zn. II. ÚS 2009/21
- 68) Nález ÚS ze dne 27. dubna 2021, sp. zn. I. ÚS 1636/20
- 69) Stanovisko pléna ÚS ze dne 8. října 2015, sp. zn. Pl. ÚS 42/15
- 70) Nález ÚS ze dne 22. září 2015, sp. zn. I.ÚS 4004/14
- 71) Nález ÚS ze dne 28. ledna 2014, sp. zn. Pl. ÚS 49/10
- 72) Nález ÚS ze dne 9. září 2010, sp. zn. I. ÚS 869/10
- 73) Nález ÚS ze dne 24. dubna 2008, sp. zn. II. ÚS 3035/07
- 74) Nález ÚS ze dne 31. srpna 2004, sp. zn. I. ÚS 371/04
- 75) Usnesení ÚS ze dne 14. září 2000, sp. zn. Pl. ÚS 43/2000
- 76) Nález ÚS ze dne 20. června 2000, sp. zn. IV. ÚS 103/2000
- 77) Stanovisko pléna ÚS ze dne 21. května 1996, sp. zn. Pl. ÚS 1/96
- 78) Nález ÚS ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94
- 79) rozsudek ESLP ze dne 2. února 2010, Krosta proti Polsku, č. 36137/04
- 80) rozsudek ESLP ze dne 28. června 2005, Zedník proti ČR, 2005, č. 74328/01
- 81) rozsudek ESLP ze dne 24. listopadu 1986, Gillow vs. UK, č. 9063/80
- 82) rozsudek ESLP ze dne 28. května 1985, Calvelli a Ciglio proti Itálii, č. 8225/78
- 83) rozsudek ESLP ze dne 13. května 1980, Artico proti Itálii, č. 6694/74
- 84) rozsudek ESLP ze dne 9. října 1979, Airey proti Irsku, č. 6289/73
- 85) rozsudek pléna ESLP ze dne 21. února 1975, Golder proti UK, č. 4451/70
- 86) rozsudek ESLP ze dne 16. července 1971 Ringeisen proti Rakousku, č. 2614/65
- 87) rozsudek ESLP ze dne 17. ledna 1970, Delcourt proti Belgii, č. 2689/65
- 88) Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 4. června 2003, č.j. 2 Ads 29/2003–40
- 89) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2019, sp. zn. 29 Cdo 219/2018
- 90) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2018, sp. zn. 21 Cdo 1821/2018
- 91) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. října 2017, sp. zn. 25 Cdo 3305/2016
- 92) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. srpna 2017, sp. zn. 30 Cdo 3122/2017
- 93) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. července 2017, sp. zn. 23 Cdo 4185/2016
- 94) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. dubna 2015, sp. zn. 31 NSCR 9/201
- 95) Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Cpjn 206/2010
- 96) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. května 2009, sp. zn. 28 Cdo 1525/2009
- 97) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. července 2008, sp. zn. 25 Cdo 1274/2008
- 98) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. října 2008, sp. zn. 21 Cdo 4110/2007

- 99) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. října 2003, sp. zn. 30 Cdo 1923/2003
- 100) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2002, sp. zn. 29 Odo 402/2002
- 101) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2001, sp. zn. 26 Cdo 1121/99
- 102) Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 1999, sp. zn. 2 Cdon 1301/97
- 103) Usnesení Nejvyššího soudu Rakouska (Oberste Gerichtshof) ze dne 25. července 2000, sp. zn. 1 Ob 108/00i
- 104) Usnesení Nejvyššího soudu Rakouska (Oberste Gerichtshof) ze dne 30. května 2000, sp. zn. 1 Ob 148/00x
- 105) Usnesení Nejvyššího soudu Rakouska (Oberste Gerichtshof) ze dne 24. března 1998, sp. zn. 1 Ob 45/98v
- 106) Usnesení Federálního nejvyššího soudu Německa (Bundesgerichtshof) ze dne 11. července 2018, sp. zn. XI ZB 17/18
- 107) Usnesení Federálního Ústavního soudu Německa (Bundesverfassungsgericht) ze dne 12. května 1993, sp. zn. 1 BvR 582/93
- 108) Usnesení Vrchního zemského soudu Düsseldorf (OLG) ze dne 12. června 1980, sp. zn. 6 UF 177/79
- 109) Usnesení Ústavního soudu Slovenské republiky ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 148/2006

Ostatní

- 110) DOBROVOLNÁ, Eva. DVOŘÁK, Bohumil. LAVICKÝ, Petr a kol. Věcný záměr civilního řádu soudního, 2017, str. 71-72
- 111) DOBROVOLNÁ, Eva. DVOŘÁK, Bohumil. LAVICKÝ, Petr a kol. Věcný záměr civilního řádu soudního, 2020, str. 155-159
- 112) Důvodová zpráva k zákonu č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu
- 113) Důvodová zpráva k zákonu č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, (sněm. tisk 147)
- 114) Důvodová zpráva k zákonu č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád (sněm. tisk. 501)
- 115) Důvodová zpráva k zákonu č. 319/1948 Sb., zákonu o zlidovění soudnictví, obecná část
- 116) Ministerstvo spravedlnosti ČR. *České soudnictví 2020: Výroční statistická zpráva*, vydáno v roce 2021 [cit. 10.4.2022], s. 36-38. Dostupné z:
https://justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2020.pdf/43b3020e-fc02-44a4-bb2c-a124ce85f57b
- 117) Ročenka ÚS ČR 2011, 61 s.
- 118) Senátní tisk č. 431 z 4. volebního období Senátu (1935-1938), vládní návrh zákona o civilním řízení soudním
- 119) Stenoprotokol ze zasedání Národní shromáždění republiky Československé (1948-1954) z 21. schůze, 22. prosince 1948, Dostupné na:
<https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021004.htm>
- 120) VLÁDA ČR. *Programové prohlášení Vlády ČR*. [online], 6. ledna 2022 [cit. 8.4.2022], 53 s.
Dostupné z:
https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove_prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf

Shrnutí

Diplomová práce se věnuje možnosti rozšíření povinnosti zastoupení advokátem v rámci českého civilního soudního řízení. Práce začíná představením aktuálního stavu fungování advokátního přímusu a zároveň stručně představuje samotný institut zastoupení v rámci soudního řízení. V druhé kapitole se věnuji historické právní úpravě povinného zastoupení advokátem. V třetí kapitole se zaměřuji na lidskoprávní problematiku této kapitoly. V následující kapitole se soustředím na fungování advokátního přímusu v zahraničních právních úpravách, a to konkrétně v Rakousku, Německu a na Slovensku. V závěrečné kapitole se na základě předchozích zjištění snažím navrhnout, v jakém rozsahu a jakým způsobem by měl advokátní přímus v českém civilním procesu fungovat.

Abstract

The thesis deals with the possibility of expansion of the requirement to be represented by a lawyer in Czech civil court proceedings. The diploma thesis starts by presenting the current state of the functioning of the duty of legal representation and the same time, briefly introduces the institution of representation generally. In the second chapter, I discuss the historical legal regulation of mandatory representation by an attorney. In the third chapter, I focus on the human rights aspects of this topic. In the following chapter, I focus on the operation of the duty of legal representation in foreign jurisdictions, namely Austria, Germany, and Slovakia. In the closing chapter, based on the previous findings, I suggest to what extent and in what way the mandatory legal representation should function in the Czech civil procedure.

Klíčová slova

Povinné zastoupení advokátem v soudním řízení, občanský soudní řád, advokát, československé právo civilního procesu, právo na přístup k soudu, právo na spravedlivý proces, rakouská úprava civilního procesu, německá úprava civilního procesu, slovenská úprava civilního procesu, rozsah povinného zastoupení advokátem, procesní podmínky civilního řízení

Keywords

Mandatory representation by an attorney in court proceedings, Civil Procedure Code, attorney, Czechoslovak civil procedure law, right of access to court, right to a fair trial, Austrian civil procedure law, German civil procedure law, Slovak civil procedure law, the scope of mandatory representation by an attorney, procedural conditions of civil proceedings